

Iskolai zaklatás és kirekesztés

Szakemberek tapasztalatai
a 2019/20-as tanévben

SOKSZÍNŰSÉG
OKTATÁSI • MUNKACSOPORT

Tartalom

Előszó	7
Mintavétel	9
Általános tapasztalatok és erőforrások a 2019/2020-as tanévben	13
3.1. A zaklatásról általánosságban	14
3.2. Előítéletes alapú megjegyzések és zaklatás	15
3.3. A zaklatás kezelése és a rendelkezésre álló erőforrások	20
3.4. Szükségletek és feladatok	23
3.5. A civil szervezetek, oktatási programok és segédanyagok ismertsége	26
Tapasztalatok a tavaszi járványhelyzet alatt a digitális oktatásban	29
4.1. Általános tapasztalatok a digitális oktatásról	29
4.2. Iskolai zaklatás a digitális oktatás alatt?	31
Összegzés	37
Melléklet: A kérdőív	41
Felhasznált és ajánlott irodalom	47

Előszó

Ebben a kiadványban a Sokszínűség Oktatási Munkacsoport (SOM) 2020 májusában indított kérdőíves kutatásának összefoglalóját adjuk közre.

A kérdőívet azért készítettük el, hogy **feltérképezzük az iskolai zaklatás és kirekesztés megelőzésével, valamint kezelésével kapcsolatos tapasztalatokat és szükségleteket a pedagógusok, iskolapszichológusok, iskolai szociális segítők és más iskolai dolgozók körében. A vizsgált időszakként a 2019/20-as tanévet jelöltük meg, beleértve a járványhelyzet miatti változások hónapjait is.** Bár kifejezetten az előítéletes alapú iskolai zaklatás vizsgálatára nincs sok hazai példa, a felmérés nem volt előzmények nélküli. 2015-ben négy civil szervezet: a Háttér Társaság, a Romaversitas, a Tett és Védelem Alapítvány, továbbá a Társaság a Szabadságjogokért végzett kérdőíves felmérést az előítéletes alapú iskolai zaklatásról. A kérdőívet 436 iskola pedagógusai töltötték ki, majd néhány intézmény telefonon vagy e-mailben bővebben is beszámolt jó gyakorlatairól.¹ Már ennek a kérdőívnek az eredményeiből is kiderült: **gyakran előfordul, hogy a tanárok nem figyelnek fel a problémára, vagy alábecsülik a jelentőségét, ugyanis az iskolai zaklatás (akár előítéletes, akár egyéb alapja van) sokszor nehezen ismerhető fel.** Az eredmények alapján a kitöltők sok esetben nem gondolták azt, hogy az iskolának foglalkoznia kellene ezzel a problémával, vagy egyáltalán képes kezelni azt. Feltehetően a válaszadók egy része attól tartott, hogy inkompetens benyomást kelt, ha a zaklatás jelenlétéről nyíltan beszél.

Ám az előítéletes és a zaklatás jelenségét hiba elbagatelizálni vagy szőnyeg alá söpörni, s ezt a **Háttér Társaság LMBTQI-diákok körében végzett kutatása** is megerősítette (2017). A vizsgálat a résztvevők adott tanévben megélt tapasztalataira irányult. Az eredményekből kiderült, hogy **a 919 válaszadó nagy többségét (82%) érte szóbeli zaklatás, leggyakrabban a szexuális irányultságuk vagy a nemi önkifejezésük miatt.** Ezekről az esetekről azonban számos alkalommal nem szereznek tudomást a felnőttek. Ráadásul kiderült: **azok felé, akik bejelentették a zaklatást, a leggyakoribb tanári reakció (52%) az a tanács volt, hogy ne foglalkozzanak a problémával.**

A 2015-ös, tanárokkal végzett felmérés óta sokat változott a helyzet. A változás egyrészt pozitív irányú: az iskolai zaklatásról és bántalmazásról már sokkal nyíltabban beszélnek a (pedagógus, pszichológus) szakemberek, számos zaklatással kapcsolatos figyelemfelhívó kampány indult (például a Hintalovon Gyermekjogi Alapítvány, az UNICEF, illetve a Kék Vonal Gyermekkrízis Alapítvány jóvoltából), és **a téma bekerült a köztudatba** újságcikkek, interjúk révén. Ennek köszönhetően immár nehezebben kérdőjelezhető meg, hogy az iskolai zaklatás, a rendszeres, intézményi hierarchián alapuló, szándékos szexuális bántás, megalázás bármilyen oktatási intézményben előfordulhat. Másrészt viszont – ahogy az LMBTQI-diákokkal végzett 2017-es kutatás mutatja – **még mindig sok a tennivaló.**

1

http://iskolaizaklatas.hu/sites/default/files/iskolaizaklatas_utmutato.pdf

Rádásul az iskolai zaklatás előítéletes típusáról, a kisebbségekhez tartozók célponttá válásáról továbbra is kevés szó esik. Tény, hogy a zaklatásnak sokféle oka és típusa van, és szinte bárki áldozatul eshet, akit egy kicsit is különbözőnek találnak a társaik, ám **fontos, hogy beszéljünk az egyes okokról, így az előítéletességről is.** Az iskolai zaklatás ugyanis nem légüres térben zajlik, hanem egy meghatározott közösségben és társadalomban, ahol a makacsul rögzült előítéletek, sztereotípiák és a velük járó indulatok igen erősen tudnak hatni a fiatalokra. Sok iskolában a pedagógusok tabuként kezelik a kisebbségek témáját, például nem foglalkoznak LMBTQI-témákkal (illetve abba a hitbe ringatják magukat, hogy náluk nincsenek érintett diákok), vagy ódzkodnak attól, hogy az etnikai kisebbségekről vagy a menekültekről beszéljessenek, hiszen ezek gyakran megosztó témának számítanak az adott iskolaközösségekben. Az ódzkodásnak az is az oka lehet, hogy a pedagógusok nagy része – sem a pedagógusképzésben, sem továbbképzéseken – nem sajátíthatott el hasznos tudást ezekről a témákról. Rádásul az iskolai érzékenyítéssel és ismeretterjesztéssel foglalkozó programoknak, civil szervezeteknek (mint például a Melegség és Megismerésnek vagy az Uccu Alapítványnak) limitált a kapacitása, és sok helyre nehezen is jutnak el.

A Sokszerűség Oktatási Munkacsoport megszületésének a fent említett 2015-ös kutatás adta a táptalajt. A SOM munkacsoport **2018 elején jött létre azzal a céllal, hogy támogassa a pedagógusok munkáját a sokszerűség-oktatásban, valamint az előítéletes alapú iskolai zaklatás és bántalmazás elleni küzdelemben. A kezdeményezéshez 13 olyan civil szervezet csatlakozott, amely oktatási kontextusban foglalkozik kisebbségekkel, gyermekjogokkal,**

emberi jogokkal és előítéletes alapú zaklatással, bántalmazással. A SOM-ot kezdetben a Magyar LMBT Szövetség koordinálta, majd 2019 szeptemberében a Háttér Társaság vette át ezt a feladatot. Amellett, hogy a munkacsoport folyamatosan gyűjti a tanárok által használható eszközöket, 2019 tavaszán meghirdette az Iskolai Sokszerűség Hetét is, ami arra adott alkalmat, hogy az osztály- és iskolaközösségek beszéljessenek a sokszerűségről, az elfogadásról és az erőszak megelőzésének lehetőségeiről, illetve ezekben a témákban szervezzenek programokat, nézzenek filmeket, készítsenek műalkotásokat, stb.

Arra, hogy az előítéletes alapú iskolai zaklatásról újra szülessen felmérés (a más iskolai dolgozókkal kiegészülő) tanárok részvételével, többek közt a 2020-as koronavírus-járvány adta az apropót: a 2. Iskolai Sokszerűség Hetét el kellett halasztani a digitális tanrendre való áttérés miatt. Így merült fel, hogy **ahhoz, hogy a megváltozott világban jobban lássuk, milyen segítségre, milyen eszközökre van szüksége az iskoláknak és a tanároknak a zaklatás és a kirekesztés elleni munkában, meg kell ragadnunk az alkalmat véleményük és a tapasztalataik feltérképezésére. Ezért csatoltunk a kérdőívhez egy, a digitális tanrendre vonatkozó részt is.**

A SOM fő célja, hogy az iskolai dolgozóknak segítsen jobban megismerni az előítéletes alapú zaklatás problémáját, beazonosítani a figyelmeztető jeleket, majd hatékonyan fellépni ellene, illetve megelőzni. Bízunk benne, hogy e kérdőív eredményei is hozzásegítenek minket ahhoz, hogy hatékonyabb támogatást és eszközöket tudjunk nyújtani számukra.

Mintavétel

2

A kérdőív (ld. a mellékletben) **első része a 2019/2020-as tanév általános tapasztalatait igyekezett feltérképezni az iskolai zaklatás és kirekesztés vonatkozásában, második része pedig a járványhelyzet és a digitális tanrend alatt megélt tapasztalatokat.**

A felmérést a következő felületeken terjesztettük: a Sokszerűség Oktatási Munkacsoport honlapján, Facebook-oldalán és hírleveleiben, valamint e-mailben (iskolai dolgozók publikus elérhetőségeire elküldve, illetve a SOM-hoz kapcsolódó szervezetek és a Háttér Társaság kapcsolati hálójában). Facebook-hirdetésben leginkább az általános és középiskolákban dolgozó szakembereket igyekeztünk megcélozni.

A kérdőívre 471 teljes válasz érkezett, amelyeknél a kitöltő hozzájárulását is adta a kutatásban való részvételhez. A válaszadók 73%-a pedagógusként dolgozik, 10%-a pedagógus intézményvezetőként, 4%-a iskolapszichológus-

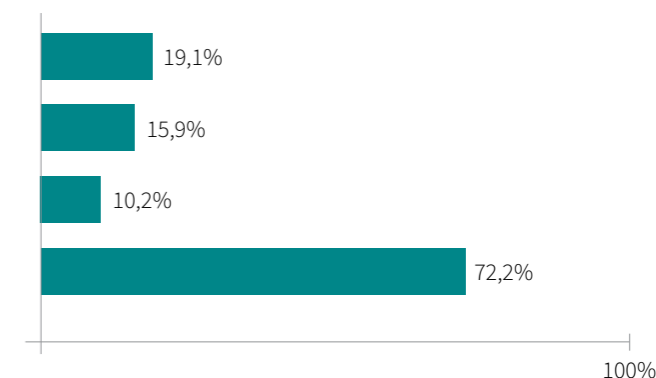
ként, 3%-a iskolai szociális munkásként, 1%-a kollégiumi nevelőtanárként. A válaszadók 6%-a olyan iskolai dolgozó vagy diákkal foglalkozó szakember, aki nem sorolta be magát a fenti kategóriákba: például iskolai védőnők, gyógypedagógusok és gyógypedagógiai asszisztensek, fejlesztőpedagógusok, ifjúságvédelmi felelősök, könyvtárostanárok, iskolai védőnők. **A szakemberek 65 %-a 20 éve vagy régebben dolgozik iskolásokkal.**

Rákérdeztünk arra is, hogy a válaszadók túlnyomórészt a diákok mely csoportjával foglalkoznak (általános iskolásokkal, szakközépiskolásokkal, szakgimnazistákkal vagy gimnazistákkal), hogy lássuk, a tapasztalataik milyen közegekből származnak. **A legtöbben (72%) az általános iskolás korosztályt adták meg, a második leggyakoribb a gimnazistákkal foglalkozó válaszadó volt (19%), utána következett a zömében szakgimnazistákkal foglalkozó válaszadók csoportja (15%), majd a szakközépiskolásokkal foglalkozóké (10%).**

1. ÁBRA **DIÁKOK MELY CSOPORTJÁVAL FOGLALKOZIK JELENLEGI MUNKÁJA SORÁN?**
(Több választ is megjelölhet!)

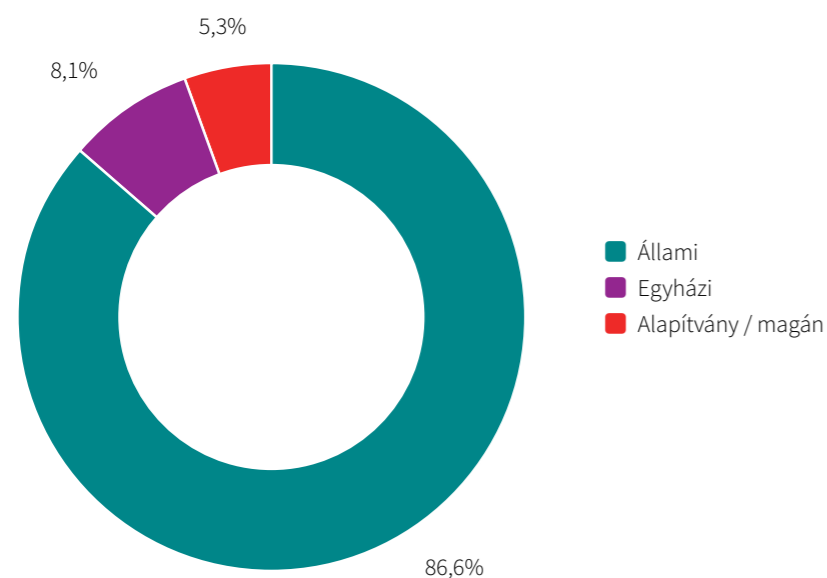
- Gimnazistákkal
- Szakgimnazistákkal
- Szakközépiskolásokkal
- Általános iskolásokkal

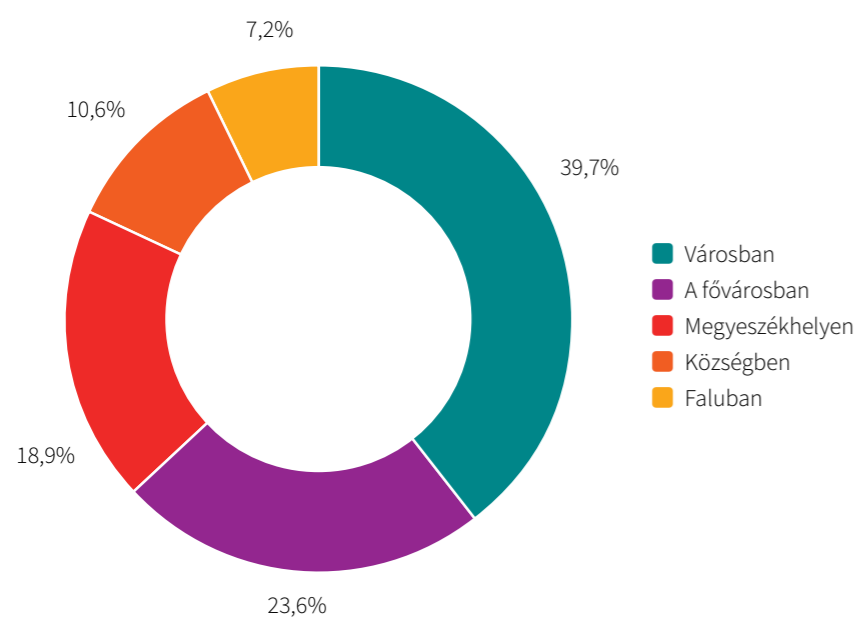
Ami az intézmények fenntartóit illeti, az állami fenntartású iskolák dolgozói közül töltötték ki kérdőívünket a legtöbben (86,7%), egyházi fenntartásúakból csupán a válaszok 8,1%-a, alapítványi fenntartásúakból a válaszok 5,3%-a érkezett.

Minden megyéből érkeztek válaszok kérdőívünkre, a legtöbb Budapestről (ld. 4. ábra). A kitöltők 23,6%-ának a fővárosban van az intézménye, 39,7%-ának városban és 18,9%-ának megyeszékhelyen, 10,6%-uknak pedig községben, 7,2%-uknak faluban (ld. 3. ábra).

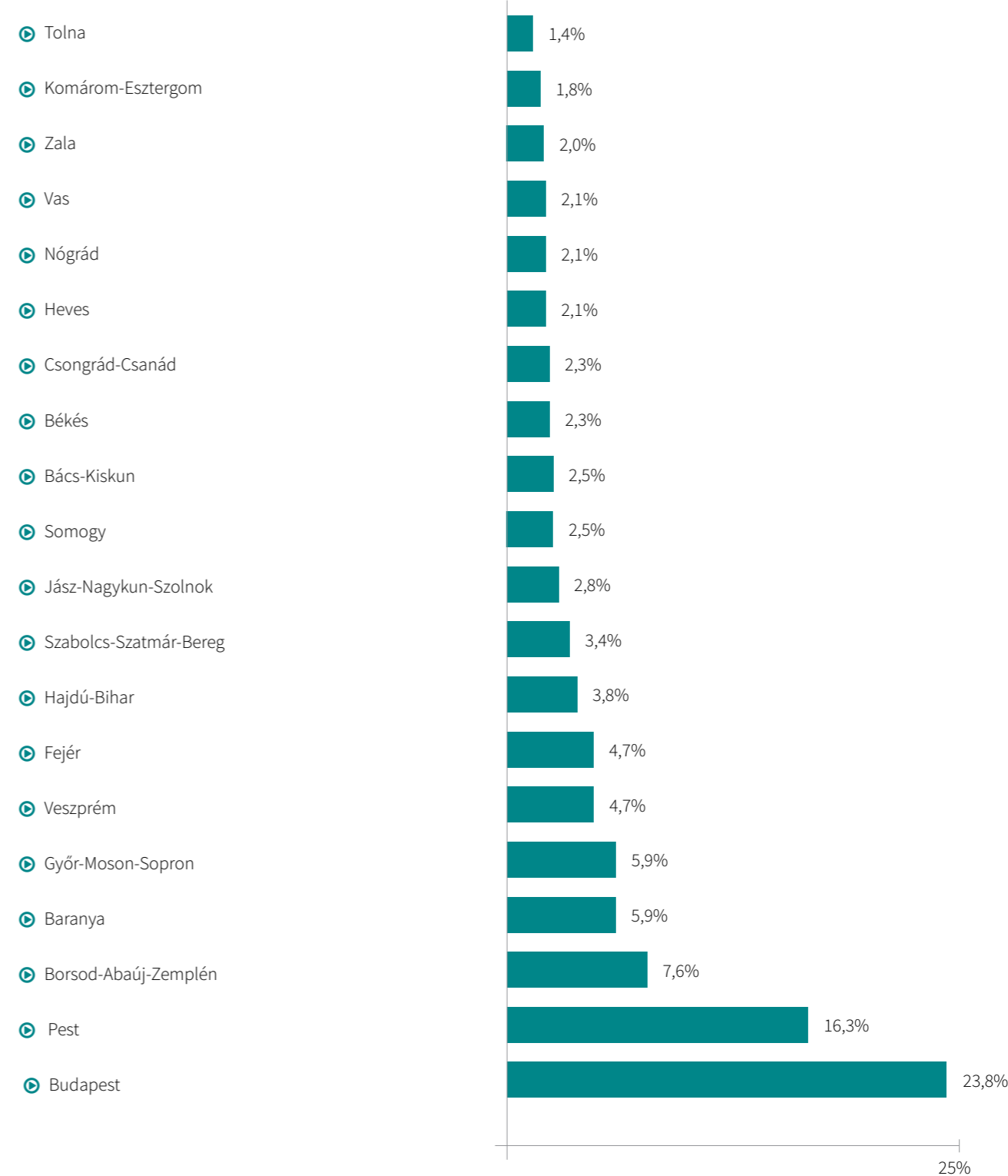
2. ÁBRA MILYEN FENNTARTÁSÚ INTÉZMÉNYBEN DOLGOZIK JELENLEG?

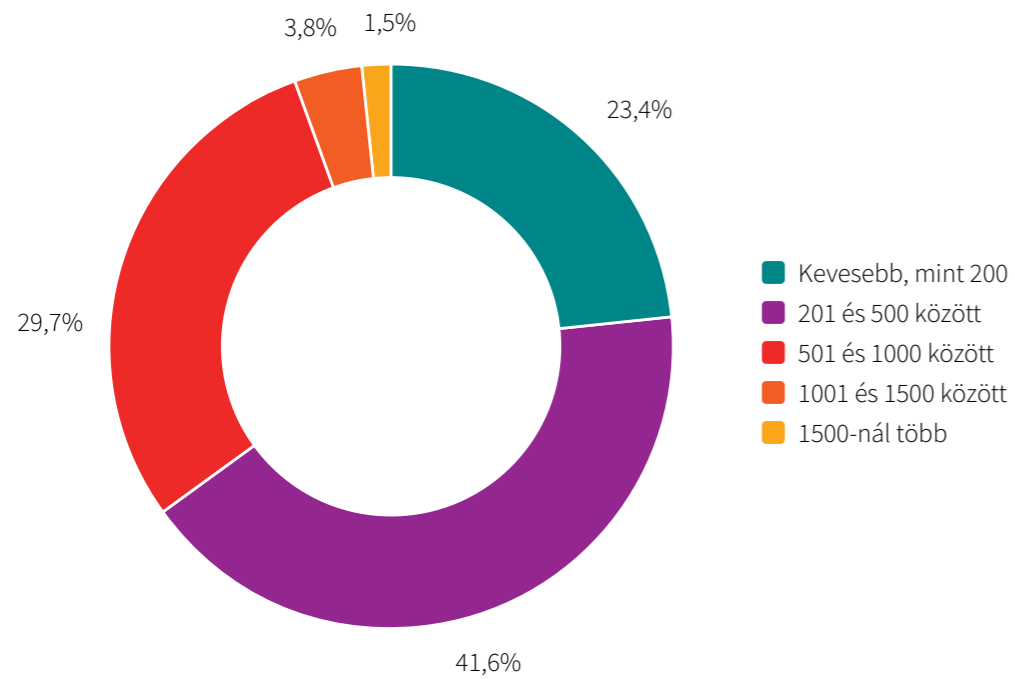
3. ÁBRA HOL VAN JELENLEGI INTÉZMÉNYE? (%)

4. ÁBRA MELYIK MEGYÉBEN VAN JELENLEGI INTÉZMÉNYE? (%)

5. ÁBRA KÖRÜLBELÜL HÁNY TANULÓ JÁR AZ INTÉZMÉNYBE? (%)

Általános tapasztalatok és erőforrások a 2019/2020-as tanévben

3

A „bullying” kifejezés elterjedt magyar fordításai közül mi az „iskolai zaklatást”, esetleg az „iskolai zaklatás és bántalmazás” kifejezést használjuk. Jellemzője, hogy ismétlődő, hosszabb ideig elhúzódó, és tudatos célja a fájdalomkeltés. Kiegyensúlyozatlan erőviszonyok között zajlik, az elkövető(k) jellemző módon olyan áldozatot választ(anak), akinek nincs lehetősége megvédeni magát. Lehet szóbeli (pl.: becsmérlés, fenyegetés), fizikai (pl.: lökdösés), kapcsolati vagy társas (pl.: kiközösítés, pletyka-terjesztés) és online (pl.: az áldozat számára kínos képek terjesztése a közösségi médiában). Nem feltétlenül csak az iskola épületében történhet iskolaközösséghez köthető zaklatás: előfordulhat, hogy az interneten, osztálykiránduláson vagy a hazafelé vezető út alatt történik. Az iskolai zaklatásos esetek fontos szereplői a „szemlélők”: azok a diákok, akik szemtanúi a zaklatásnak. Az, hogy ők hogyan reagálnak, kulcsfontosságú: ha csak egyvalaki felszólal vagy közbeavatkozik, az elősegítheti a zaklatás megszűnését, de ha úgy tesznek, mintha mi sem történne, vagy nevetnek, esetleg a zaklató mellé állnak, azzal súlyosabbá, hosszabb távúvá válhat az erőszak. A zaklatás kihat az áldozatok pszichés jóllétére (kialakulhat szorongás vagy akár depresszió), és tanulmányi eredményeire (csökkenhet a motiváció a tanulásra és az iskolába járásra, ami hiányzásokhoz vagy lemorzsolódáshoz is vezethet). Ezen kívül az összes diák számára

káros, ha olyan közegben tanulnak, ahol az iskolai zaklatást nem kezelik megfelelően: gátolja a szabad önkifejezést, szorongást, félelmet kelt az a tudat, hogy bárkit bánthatnak valamilyen tulajdonsága vagy cselekedete miatt, s a zaklatás elkövetői sem sajátítanak el empatikus és konstruktív viselkedési modelleket, megküzdési stratégiákat.

Ahogy az előszóban már utaltunk rá, fontosnak tartjuk, hogy külön foglalkozunk a kisebbségi diákokat érő, előítéletes alapú zaklatással. De miért is fontos ezt kiemelni, ha tudjuk, hogy bárki válhat áldozattá, és az iskolai zaklatásnak másféle típusai is vannak? Természetesen minden áldozatot meg kell védeni, és a zaklatás, bántalmazás minden fajtájával szemben fel kell lépni – ám fontos tudni azt is, hogy a valamilyen kisebbséghez tartozó diákok társadalmilag hátrányos helyzetük miatt nagyobb eséllyel válhatnak áldozattá (például a rasszizmus, a homofóbia miatt, esetleg – menekültek vagy bevándorlók esetében – amiatt is, mert nem beszélnek elég jól az adott ország nyelvét, fogyatékkal élők esetében pedig környezetük eleve azt feltételezheti, hogy úgysem tudják megvédeni magukat). Előfordulhat az is, hogy nehezebben érvényesítik az érdekeiket, nehezebben kérnek segítséget (például azoknak az LMBTQI-diákoknak az esetében, akik titkolni akarják szexuális irányultságukat vagy nemi identitásukat), és sok esetben nehezebben is kapnak.

Fontos amiatt is foglalkozni az előítéletes alapú zaklatással, mert az egyes esetek kezelésére irányuló lépések vagy a megelőzés érdekében tett intézkedések akkor a leghatékonyabbak, ha nemcsak a zaklatás aktusának elfogadhatatlanságát szögezzük le, hanem annak minden mozgatórugójával, árnyalatával, sajátosságával foglalkozunk. **Akkor van esély hosszú távon elfogadó iskola kialakítására, ha mindig következetesen képviseljük azt az elvet, hogy etnikumra, vallásra, szexuális irányultságra és nemi identitásra, vagy bármely más védett tulajdonságra² való tekintet nélkül mindenki ugyanolyan értékes a közösségben, és senkit sem érhet hátrány vagy megkülönböztetés.** Mindez a kívánalom a köznevelési törvénnyel is összhangban van: a törvényben kiemelt cél a szeretetteljes, elfogadó, befogadó, a gyermekek véleményét, szabadságát, jogait tiszteltben tartó pedagógiai kultúra kialakítása. Ha pedig egy zaklatásos eset kezelésekor csak az erőszakra reagálunk, de annak előítéletes tartalmára nem, azzal akár azt az üzenetet küldhetjük egyes diákoknak (vagy szülőknek, más tanároknak), hogy az előítélet önmagában (ha közben a szó szoros értelmében vett zaklatás nem történik) rendben van, vagy esetleg azzal nem kell foglalkozni az iskolában.

Azzal a hipotézissel indultunk neki az eredmények értelmezésének, hogy a 2015-ös tanulságokhoz képest az iskolai zaklatás jelenségével, problémájával és megoldási módjával kapcsolatosan sokkal tudatosabb válaszadókkal fogunk találkozni, hiszen az elmúlt öt évben a téma szerencsére sokkal jobban bekerült a köztudatba és a pedagógiai diskurzusba is. Az előítéletes alapú, illetve a kisebbségeket érő iskolai bántalmazás megítélésével, felismerésével kapcsolatban azonban már nehezebb volt jóslatokba bocsátkozni, hiába törekszik sok iskolai dolgozó arra, hogy nyitottságra és elfogadásra is neveljen. Az elmúlt években ugyanis számos kisebbség (például a romák és az LGBTQI-közösség) volt céltáblája szélsőjobboldali, kirekesztő politikai és közéleti megszólalásoknak és megnyilvánulásoknak, s ez nyomot hagyhatott az iskolaközösségeken illetve az iskolavezetői attitűdökön is (például úgy, hogy az intézmények nem akarnak, nem mernek foglalkozni a sokszínűség témájával).

3.1. A zaklatásról általánosságban

Először arra kérdeztünk rá, hogy **az iskolai zaklatás különböző formáival (szóbeli, fizikai, kapcsolati, online) milyen gyakran találkoztak az elmúlt tanévben a válaszadók.** Mindez nem egyszerűen csak azért érdekes számunkra, hogy megtudjuk, a zaklatás különböző formái mennyire gyakoriak – hiszen **rengeteg eset a tanárok számára észrevétlenül történik, és annak is lehetnek akadályai, hogy a felnőttek felismerjék az intő jeleket.**

Természetesen nem tudhatjuk, kitöltőink esetében mekkora a rejtve maradt esetek aránya (hiszen a lehetnek köztük olyan osztályfőnökök, akik nagyon szoros kapcsolatban állnak a diákjaikkal, és olyan, részmunkaidős tanárok is, akik csak heti egy-egy órában vannak a tanulókkal), ám ezt e kérdőív keretei közt nehézkes lett volna vizsgálni. Erre az egyik válaszadónk is rávilágít egy szöveges válaszában: *„500 diák jár a sulinkba, kizárt, hogy bárki tudja nálunk, hogy pontosan mi történik. Idén én féllálásban vagyok, nem vagyok ofó, az összes felelős pozíciómról lemondtam, úgyhogy alig van rálátásom arra, hogy valójában mi történik a suliban. [...] Ennek biztos az is oka, hogy 17-20 éveseket tanítok, akik jobban tudják, hogy mit lehet meg mit nem, és persze azt is tudják, hogy mikor kell jobban vigyázniuk a szájukra/tetteikre. [...]”*

Ám mindenképpen releváns számunkra az az információ, hogy **általánosságban mik azok a zaklatási formák, amelyek feltűnőek és beazonosíthatóak az iskolában dolgozó felnőttek többsége számára, és ezekkel milyen gyakran találkoznak.** Az iskolai szakemberek számára rejtve maradt zaklatási formákról pedig más szereplőktől (pl. szülőktől, illetve maguktól a gyerekektől) is érdemes tájékozódni.

Más kutatások eredményeivel is összhangban van az a tanulság, hogy **a szóbeli zaklatás (pl.: becsmélés, sértegetés, fenyegetés) a leggyakrabban tapasztalt zaklatási forma (az iskolai dolgozók számára is). A válaszadók mintegy fele (48%) jelezte, hogy gyakran vagy nagyon gyakran tapasztalt az iskolában szóbeli zaklatást, 32%-uk pedig időnként tapasztalt ilyen – nyilvánvaló tehát, hogy az iskolák többségében problémát jelent a verbális agresszió.**

A második leggyakoribb zaklatási forma, amelyet a kitöltők tapasztaltak, a társas zaklatás (pl.: kiközösítés, pletykaterjesztés) volt: 35%-uk gyakorinak vagy nagyon gyakorinak látta ezt, 38%-uk pedig időnként találkozott vele.

Fizikai zaklatásról (pl.: leszorítás, lökdösés) kisebb, de aggasztó arányban számoltak be a válaszadók: gyakran vagy nagyon gyakran 23%-uk tapasztalt ilyen eseményt az intézményében, és 33%-uk időnként volt tanúja ilyen típusú zaklatásnak.

Gyakori vagy nagyon gyakori internetes zaklatásról (online felületeken történő zaklatásról, pl. fenyegető üzenetek, sértő kommentek küldéséről, megalázó képek terjesztéséről) a kitöltők 15%-a, időnként előforduló internetes zaklatásról pedig a 29%-a számolt be. Érdemes hozzátenni, hogy – a várakozásoknak megfelelően – itt volt a legnagyobb azok aránya, akik azt válaszolták, hogy nem tudják megítélni ennek a fajta zaklatásnak a gyakoriságát. Ez arra enged minket következtetni, hogy az internetes zaklatásra van a legkevésbé rálátása az iskolai dolgozók egy jelentős csoportjának. Feltehetően kevésbé használnak számítógépet vagy okostelefont, vagy nem használják ugyanazokat a közösségi felületeket, mint a diákjaik, illetve ha mégis, azokon nincs kapcsolatuk velük, s más úton (pl. személyes beszélgetések során) sem jutnak el hozzájuk hírek arról, hogy hogyan, miről kommunikálnak a tanulók ezeken a platformokon.

3.2. Előítéletes alapú megjegyzések és zaklatás

Rákérdeztünk arra is, hogy **milyen gyakran találkoztak a diákok körében előítéletes megnyilvánulásokkal – romákkal, LGBTQI-emberekkel, zsidókkal, menekültekkel, testi vagy értelmi fogyatékosokkal élőkkel és nőkkel szemben.**

Nemcsak azt próbáltuk megtudakolni, hogy a konkrét – az adott kisebbséghez tartozó, vagy annak vélt – diáktársakkal szembeni előítéletes megnyilvánulások mennyire gyakoriak, hanem azt is, hogy általánosságban megnyilvánulnak-e

előítéletesen a tanulók (pl. előítéletes megjegyzés, szitokszóként való használat, falfirka formájában, melynek nincs konkrét címzettje).

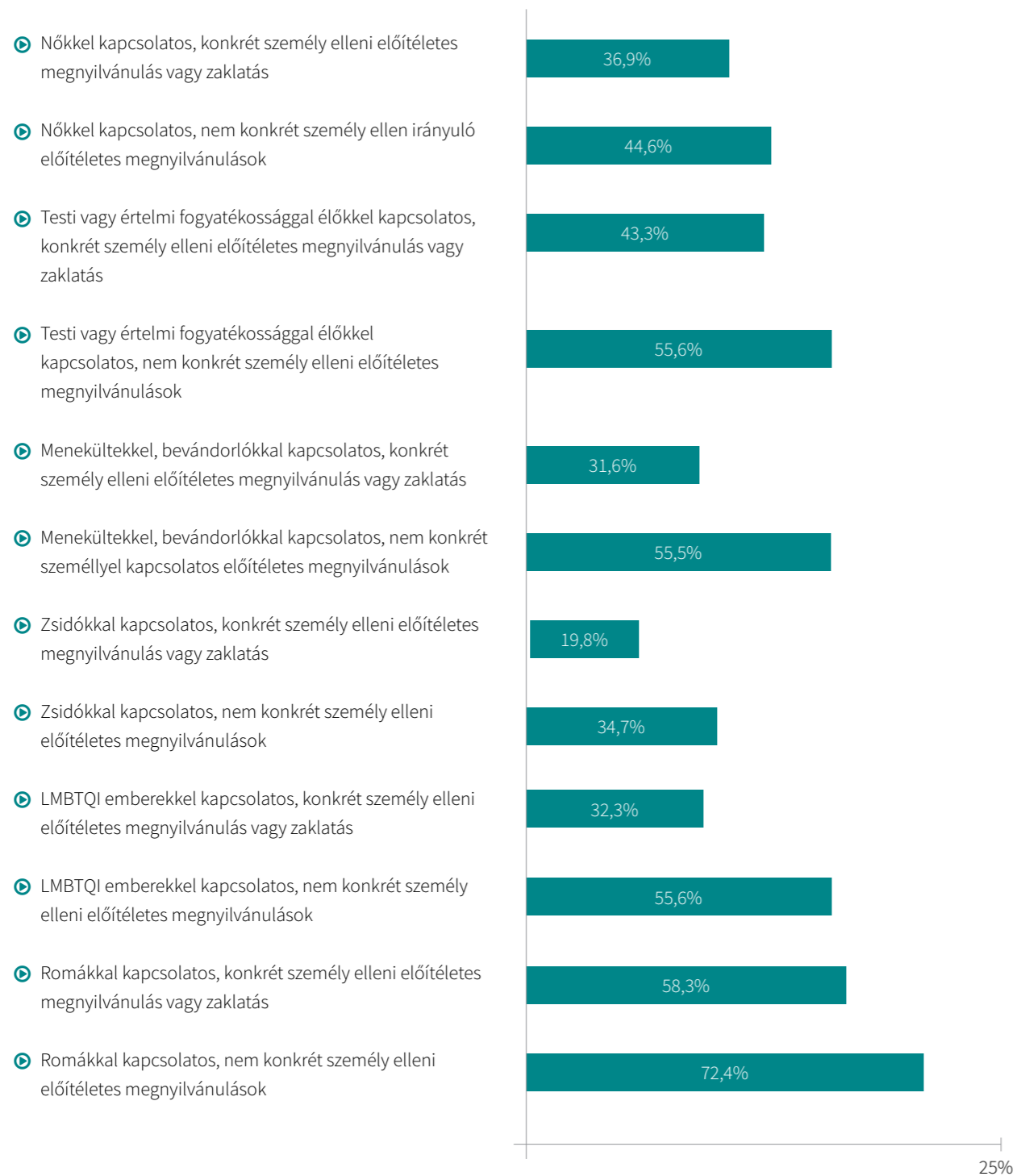
A válaszok alapján kirajzolódó kép vegyes. Ha pusztán azt nézzük, a különböző típusú előítéletes megnyilvánulások előfordultak-e a válaszadók tapasztalatai szerint, nem túl biztató a kép: többségük találkozott előítéletes szóhasználattal vagy cselekedettel. **Általánosságban (konkrét címzett vagy célpont nélkül) leggyakrabban romák elleni (72%) megnyilvánulásokról számoltak be, és ezt követik az LGBTQI-emberekkel illetve a fogyatékosokkal élőkkel szembeni (55,6%-55,6%), majd a menekültekkel, bevándorlókkal kapcsolatos (55,4%), a nőkkel kapcsolatos (44,6%) végül pedig a zsidókkal kapcsolatos (34,6%) megnyilvánulások** (ld. 6. ábra). A konkrét személyek elleni előítéletes megnyilvánulások esetében azt láthatjuk, hogy minden esetben ritkább volt, hogy ilyen tapasztaltak a válaszadók. Az előfordulás gyakoriságának sorrendje pedig ugyanúgy alakult, ahogyan az általános megnyilvánulások esetében (ld. 6. ábra).

Ha nemcsak a megnyilvánulások pusztán előfordulásait nézzük, hanem azt is figyelembe vesszük, hogy a kitöltők mennyire gyakran találkoztak az adott előítéletes viselkedéssel, azt láthatjuk, hogy **a „nagyon gyakran” és a „gyakran” válaszok aránya nem nagy a bármilyen gyakoriságú előfordulás arányához képest, ám ezek jelentőségét sem szabad alulbecsülnünk** (ld. 7. ábra). Ha pedig a 2015-ös, négy civil szervezet által végzett kutatás eredményeit is megnézzük, ahol a válaszadók 75,8%-a szerint egyáltalán nem jelent problémát intézményében a kisebbségi diákok elleni zaklatás³, arra következtethetünk, hogy vagy nőtt az előítéletes alapú iskolai zaklatás gyakorisága az elmúlt 5 évben, vagy – ami valószínűbb – 2020-ban az iskolai dolgozók már jobban felismerik, észreveszik a kisebbségi diákok elleni zaklatást.

2 védett tulajdonság: egy személy azon személyes jellemzője vagy csoporthovatartozása, amely alapján vele szemben hátrányos megkülönböztetést alkalmazni a jog szerint tilos

3 http://iskolaizaklatas.hu/sites/default/files/iskolaizaklatas_utmutato.pdf

6. ÁBRA **TAPASZTALT-E AZ ELMÚLT TANÉVBEN ELŐÍTÉLETES MEGNYILVÁNULÁSOKAT A DIÁKOK RÉSZÉRŐL AZ ALÁBBI CSOPORTOKKAL KAPCSOLATBAN**

7. ÁBRA **MILYEN GYAKRAN TAPASZTALT AZ ELMÚLT TANÉVBEN ELŐÍTÉLETES MEGNYILVÁNULÁST A DIÁKOK RÉSZÉRŐL ALÁBBI CSOPORTOKKAL KAPCSOLATBAN?**

Ahogy korábban már jeleztük, az iskolai zaklatást sok esetben nehéz felismerni, így előfordul, hogy elkerüli a tanárok figyelmét. Előfordulhat, hogy nem veszik komolyan, esetleg nem gondolják, hogy megoldása az iskola hatáskörébe tartozik, vagy azt hiszik, rossz fényt vetne az intézményre a probléma felvállalása. Ezenkívül nemcsak pusztán a zaklatás felismerésének lehetnek akadályai, hanem az előítéletes tartalom, illetve azon tény felismerésének is, ha egy eset kisebbséghez tartozó diák elleni zaklatásnak minősül. A fent említett 2015-ös kutatásból is kitűnt, hogy sok esetben a válaszadó pedagógusok nem voltak tisztában azzal, hogy mi számít előítéletes alapú megnyilvánulásnak.⁴ A pedagógusok és más iskolai dolgozók maguk is rendelkezhetnek előítéletekkel – ezek nagyban befolyásolhatták azt, hogy hogyan érzékelték a diákok előítéletes megjegyzéseit: pl. alulbecsülték-e a gyakoriságukat vagy a jelentőségüket, egyes típusú előítéletek jobban feltűntek-e nekik, másokat hajlamosabbak voltak-e figyelmen kívül hagyni. Például: sajnos gyakran tapasztaljuk, hogy a szexista gondolkodás és kommunikáció beleivódott a mindennapokba. Ha egy iskolai dolgozó maga is a legnagyobb természetességgel tesz nemi alapon előítéletes megjegyzéseket anélkül, hogy észrevenné, akkor valószínűleg afölött is elsiklik, ha egy diákja nyilvánul meg szexista módon, vagy ha egy zaklatásos eset foglal magában szexizmust.

Az ilyen, egyéni nézőpontokat kérdőívünk nem tudta vizsgálni, ám voltak olyan kérdéseink, melyekből tudtunk következtetéseket levonni. Például rákérdeztünk, hogy a kitöltők általánosságban mennyire tartják fontosnak, hogy az iskola intézményként fellépjen a kisebbségeket érő zaklatás ellen. Ezen kívül a saját szavas, szöveges kiegészítő válaszokból is ki lehetett ragadni jellemző attitűdökre vonatkozó részeket. Az utóbbiaknak, még ha nincs is reprezentatív jellegük vagy statisztikai súlyuk, tanulsággal szolgálhatnak számunkra.

Azt láthattuk, hogy a válaszadók 71%-a szerint nagyon fontos, hogy az iskola intézményként fellépjen a kisebbségeket érő iskolai zaklatás visszaszorítása érdekében, 25%-uk szerint pedig fontos.

A szöveges válaszok nagy részében – akár gyakorinak, akár ritkának ítélte szerzője a kérdéses eseményeket, megnyilatkozásokat, – egyértelműen problémaként, negatívumként jelenik meg az előítéletes szemlélet (ami nemcsak más diákok felől érheti az embert) és a zaklatás.

„A saját diákjaimnál társadalomismeret-órán tapasztaltam olyat, hogy a buzizást nem érzik problémának, még ha nem is gondolják komolyan.”

„Sajnos nálunk a nevelt gyermekek gyakori kirekesztése jellemző.”

„A 8. osztályos hittankönyv azt állítja – és hittanon ezt tanulják -, hogy melegnek lenni betegség. Tanácstalan vagyok és borzasztóan felháborít.”

Ezzel együtt nem elhanyagolható azoknak a szöveges válaszoknak a száma sem, ahol a kitöltő szükségét érezte jelezni, hogy véleménye szerint „a kisebbséghez tartozók zaklatják a többséget”. Ilyen válaszok előfordultak már a 2015-ös kutatásban is, amelyekre szintén jellemző volt, hogy a „kisebbség” szó alatt a romákat értette a válaszadó.

„A többségi társadalom tagjai ellen irányuló zaklatás nem szerepel a felsoroltak közt. Ez kirekesztő.”

Ezzel kapcsolatban újból fel kell hívnunk a figyelmet arra, hogy miért tartjuk fontosnak, hogy kifejezetten a kisebbségi diákok ellen irányuló zaklatással foglalkozzunk, s amit már a 2015-ös kutatás jelentésében is hangsúlyoztak a készítőik: „... az iskolai zaklatás nem mindig csoporthoz tartozás alapján zajlik; számos diák esik áldozatul egyéb okok miatt. Pusztán az a tény, hogy esetleg roma diák zaklat egy fehéret, nem jelenti azt, hogy a zaklatás faji előítéleten alapul.

Természetesen olyan iskolákban, ahol valamilyen kisebbség (például romák vagy esetleg értelmi fogyatékosok) vannak többségben, előfordulhat, hogy helyzetüket kihasználva zaklatják a kisebbségbe szorult „többségi” diákokat, akár esetleg kompenzációként a máshol elszenvedett zaklatás miatt. Az ilyen esetek azonban minőségileg különböznek a kisebbségi diákok elleni zaklatástól, éppen az iskolai zaklatás társadalmi beágyazottsága miatt.

Az általános társadalmi diskurzusok nem a többség, hanem a kisebbség iránti előítéleteket erősítik. A többséghez tartozó diáknak könnyebb megvédenie magát a zaklatással szemben, illetve megszabadulnia attól (például egy szegregált iskolai rendszerben a fehér diák könnyebben vált iskolát, mint roma társa; egy átlagos IQ-jú diák könnyebben érvényesítheti jogait a zaklatóval szemben, mint az értelmi fogyatékos stb.).

A gazdaságilag-társadalmilag hátrányos helyzetű csoportok esetében az előítéletes alapú iskolai zaklatásnak ráadásul súlyosabb következményei vannak, hiszen számukra leginkább az iskoláztatás adhatná meg a felemelkedés lehetőségét, ám a zaklatások következtében növekszik a korai iskolaelhagyás, és az igazolatlan hiányzások száma, az iskolába járási motiváció pedig csökken. Ezért ezeknek a diákoknak a legfontosabb célja az lesz, hogy minél előbb elhagyják a bántalmazó közeget.”⁵

Sajnos pár esetben olvashattunk olyan szöveges választ is, amelyben a válaszadó kifejezetten haszontalannak, értelmetlennek érezte, hogy előítéletek és kirekesztés elleni fellépéssel foglalkozzanak az iskolában.

„Kicsit túl van spólázva a téma. Mindig volt olyan diák, aki periferiára szorult. Ebben legtöbbször ő is fontos szerepet játszik.”

„A kirekesztés biológiai törvény, ösztönszinten működik, az erősebb elnyomja, vagy elpusztítja a gyengébbet, a más- milyet, hogy ne szaporodjon. Ez a génállomány védelme! Az emberek ezt vagy nyíltan és durván, vagy aljas módon teszik évezredek óta és az eszközök egyre kifinomultabbak erre. Beszélhetünk róla, de változtatni nem lehet az ösztönökön.”

Egy-egy speciális (pl. szegregált vagy gyógypedagógiai profilú) iskolában tanító pedagógus tapasztalatairól is olvashattunk.

„Nálunk tudtommal még nem fordult elő zaklatás. Kis létszámú, enyhe értelmi fogyatékos tanulók szerintem sokkal jobban tolerálják a másságot, mint a szellemileg épek.”

A speciálisabb intézményből érkező tapasztalatok közül kiemelendő egy szegregált, roma tanulókkal foglalkozó iskola dolgozójának hozzászólása, melyből kiviláglik, hogy egy homogén(nek tartott) közegben is igencsak szükséges foglalkozni a sokszínűséggel:

„Az intézményembe csak roma gyerekek járnak. Természetes szegregációnak nevezhetjük, hisz a lehetőségük megvan másik iskolát választani. [...] A homoszexualitás számukra tabu, szégyenkezve beszélnek róla. Tudomásom szerint a roma társadalom elítéli, kiközösíti ezen tagjait. Romákkal szembeni előítéletet akkor tapasztalok, mikor kirándulni, versenyre viszem a tanulóimat. Mivel ez kölcsönös, sokat beszélgetek mindig a tanulóimmal erről, hogy ne legyen ebből konfliktus.”

4 http://iskolaizaklatas.hu/sites/default/files/iskolaizaklatas_utmutato.pdf

5 http://iskolaizaklatas.hu/sites/default/files/iskolaizaklatas_utmutato.pdf

3.3. A zaklatás kezelése és a rendelkezésre álló erőforrások

Igyekeztünk azt is kideríteni, hogy a 2019/2020-as tanév folyamán a válaszadók mire tudtak támaszkodni az iskolai zaklatás elleni munkában és az előítéletesség kezelésében. Ez a témakör magában foglalja azt, hogy milyen forrásokból értesülnek egyáltalán a zaklatásos esetekről, hogy mennyire érzik általánosan felkészültnek az iskolájukat az ilyen helyzetekre, és hogy milyen konkrét erőforrások (intézkedések, protokollok, dokumentumok) segítik a munkájukat ebben a témakörben. Rákérdeztünk néhány civil szervezet és program, illetve bizonyos segédanyagok ismertségére is, hogy lássuk, ezek mennyire sikeresen jutnak el a célközönséghez.

Bár kiemelten fontos, hogy a felnőttek érzékeljék az iskolai zaklatást, az eredményekből az is kitűnik, milyen fontos szerepe van annak, hogy a szemtanú diákok képesek legyenek segítséget kérni (hiszen, mint említettük, rengeteg eset a felnőttek elől rejtve marad). Arra a kérdésre, hogy általánosságban hogyan jutottak a zaklatásos esetek a tudomásukra, a résztvevők legnagyobb arányban (35%) azt választották, hogy a szemtanú diákok jelzése nyomán értesültek az esetekről, és csak a második leggyakoribb válasz (29%) volt az, hogy ők maguk szem- vagy fültanúi voltak az eseteknek. 13% volt azok aránya, akik kollégáktól értesültek zaklatásokról, 10% azoké, akik az érintett áldozattól, és 5%, akik a szülőktől.

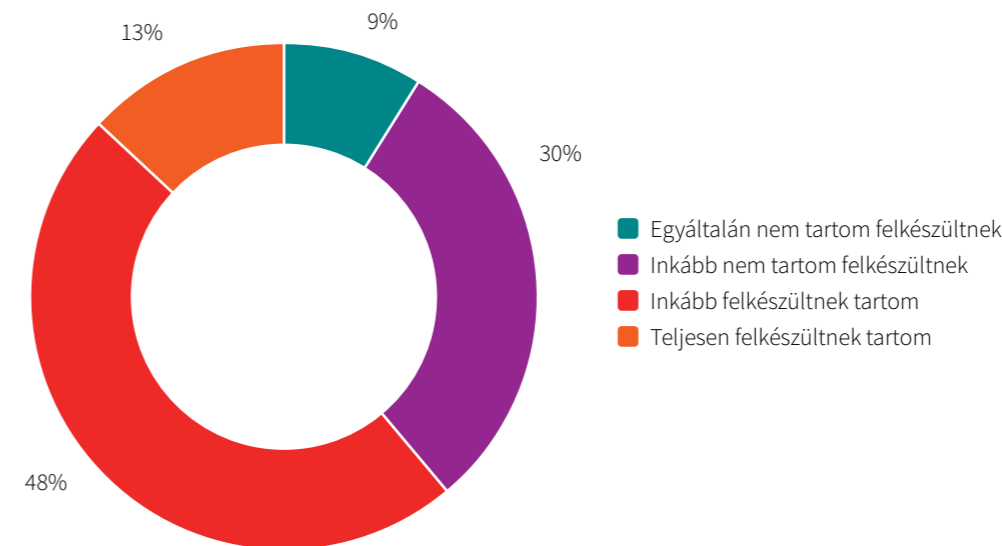
Az áldozat által jelentett esetek viszonylag alacsony száma arra enged következtetni minket, hogy továbbra is fontos azzal a kérdéssel foglalkozni, hogy az áldozatok miért nem kérnek segítséget. Lehetséges, hogy az áldozat szégyelli, hogy zaklatják, és azt hiszi, az ő hibája, vagy mások azt fogják hinni. Ebben az esetben azt az üzenetet kell hitelesen és erőteljesen képviselni, hogy sohasem az áldozat hibája, ha bántják, és mindenki megérdemli a védelmet, a támogatást, a segítséget. Az is lehet, hogy az áldozat attól fél (akár korábbi negatív tapasztalatok miatt), hogy hiába szól, nem fognak rajta tudni segíteni, vagy még rosszabb: a zaklatás, a bántalmazás ezután súlyosbodni fog. Itt fontos kitérni arra, hogy a jogos segítségkérést sosem szabad árulkodásnak bélyegezni, és meg kell tanítani a gyerekeket is arra, hogy ők se tegyék ezt.

Elengedhetetlen tehát, hogy az iskolai dolgozók képzést kapjanak az iskolai zaklatás megelőzésének és kezelésének szempontjairól és módszereiről, és megfelelő szabályzatot, eljárásrendet alakítsanak ki (ami mindenki számára ismert), illetve ha szükséges, intézményi felelőst jelöljenek ki a témában.

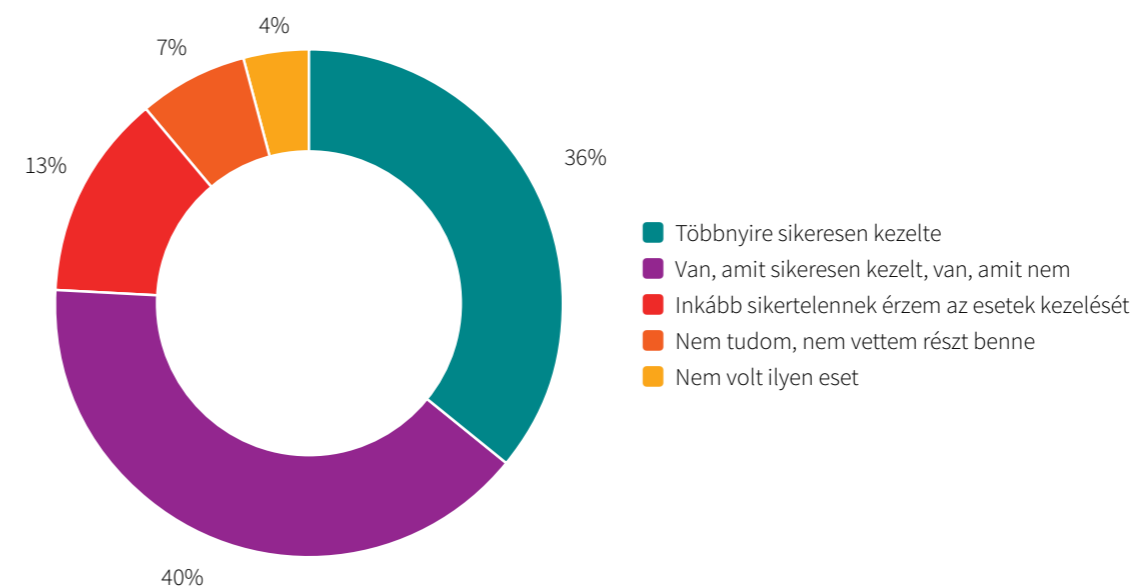
Ha a többi kérdésre adott válasza ránézünk, összetett kép rajzolódik ki a magyar iskolákról a zaklatás elleni fellépés vonatkozásában: egyfelől bizakodásra ad okot, hogy az általánosabb kérdésekre nagyrészt optimista válaszokat látunk, ám ha a konkrét erőforrások meglétét nézzük, kevésbé biztató a helyzet. A kitöltők több mint fele (61%) inkább felkészültnek vagy teljesen felkészültnek látja saját intézményét a zaklatásos esetek kezelésére (ld. 8. ábra), ám később azt látjuk, ez a felkészültség – ha valóban meg is van – általánosságban nem rendszerszintű. A felsorolt konkrét erőforrások közül csak „az iskolavezetés egyértelmű elköteleződése” van jelen a válaszadók többsége szerint az intézményben (74%). A többi fontos zaklatás és kirekesztés elleni intézkedés vagy feltétel (pl. eljárásrend és szabályzat, érzékenyítő programok, a kisebbségekről való információk integrálása a tananyagba, intézményi felelős, stb.) hiányzik legtöbbször intézményéből (ld. 11. ábra). Azok aránya, akik azt választották, megvan az adott intézkedés vagy körülmény az intézményben, egyik esetben sem éri el a 35%-ot. A vezetői szintű elköteleződés kétségtelenül fontos és alapvető elem az iskolai zaklatás megelőzésében és kezelésében, ám sajnos nem elegendő az adott iskolaközösségre szabott, közmegegyezés alapján létrehozott és következetesen alkalmazott eszközök, módszerek nélkül. Ezek hiányában rengeteg eset rejtve maradhat vagy elsikkadhat.

A válaszok fényében lehetséges, hogy az iskolai dolgozók inkább az iskolavezetői vagy egyéni, tanári felelősség körébe sorolják a probléma megoldását, és a zaklatás elleni fellépés bizonyítottan hatásos intézményi eszközei és intézkedései kevésbé ismertek, illetve elismertek a körükben. Azt azonban hozzá kell tennünk, hogy a 2015-ös kutatás eredményeihez képest javulás érzékelhető. Ugyanerre a kérdésre akkor még csak a résztvevők 51,19%-a válaszolta azt, hogy az iskolavezetés egyértelmű elköteleződése jelen van az intézményben a zaklatás ellen (az idej 74%-kal szemben), és a többi erőforrás meglétéről is kisebb arányban nyilatkoztak, mint a mi idej kérdőívünkben.⁶

8. ÁBRA Mennyire tartja intézményét felkészültnek az iskolai zaklatás megelőzésére és kezelésére?

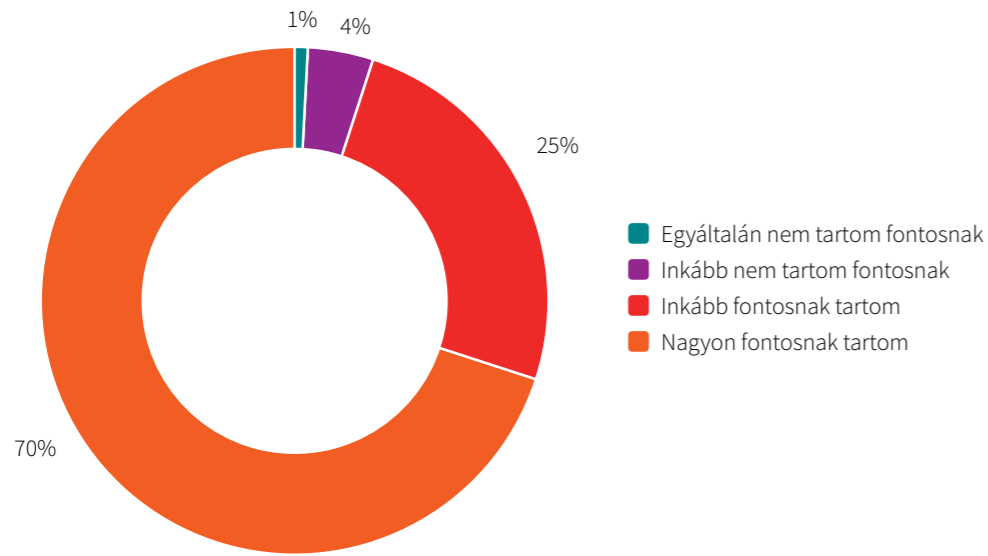

9. ÁBRA Mennyire kezelte sikeresen intézménye az ön megítélése szerint az elmúlt évben történt iskolai zaklatásos vagy bántalmazásos eseteket?

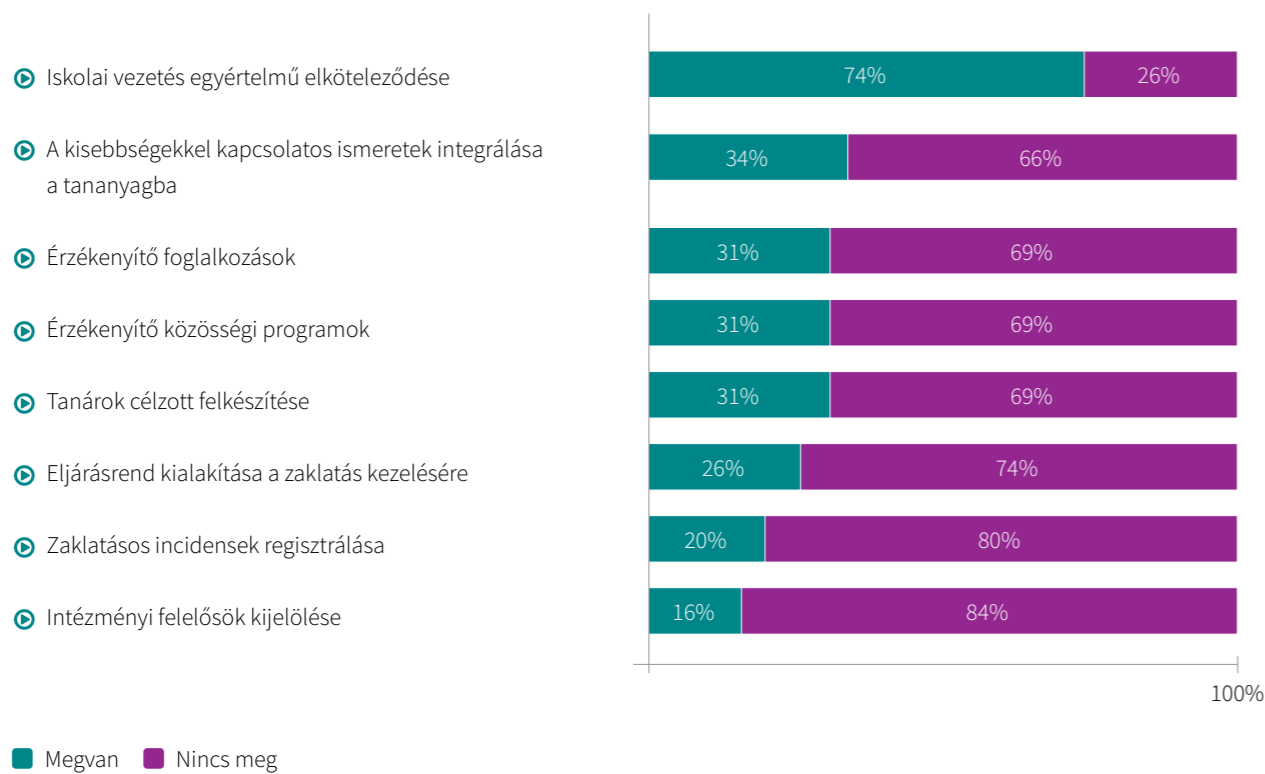

6 http://iskolaizaklatas.hu/sites/default/files/iskolaizaklatas_utmutato.pdf

10. ÁBRA **MENNYIRE TARTJA FONTOSNAK, HOGY AZ ISKOLA INTÉZMÉNYKÉNT FELLÉPJEN A KISEBBSÉGEKET ÉRŐ ISKOLAI ZAKLATÁS VISSZASZORÍTÁSA ÉRDEKÉBEN?**

11. ÁBRA **AZ ÖN INTÉZMÉNYÉBEN JELEN VANNAK-E AZ ELŐÍTÉLETES ALAPÚ ZAKLATÁS ÉS BÁNTALMAZÁS ELLENI FELLÉPÉS ELEMEI KÖZÜL AZ ALÁBBIK?**

3.4. Szükségletek és feladatok

A kérdőívvel az egyik legfontosabb célunk az volt, hogy megkíséreljük feltérképezni, milyen változásokra van szükség az iskolai dolgozók szerint az előítéletes alapú zaklatás sikesebb kezeléséhez: megítélésük szerint milyen segítségre, támogatásra lenne szükség, és az iskolaközösségekben kiknek mi lenne a felelőssége, feladata.

Rákérdeztünk arra, hogy az általunk előre megadott nyolc körülményt, eszközt vagy intézkedést mennyire hiányolják saját intézményükben. Adtunk helyet annak is, hogy szöveges válaszban kiegészítsék mindezt, illetve beszámoljanak olyan szükségletekről, melyek kimaradtak a lehetőségek közül.

Itt fontosnak tartjuk röviden kiemelni, hogy **kérdőívünket még azelőtt véglegesítettük és indítottuk el, hogy a kormány javasolta volna az iskolaórség bevezetését, illetve megindult volna bármilyen társadalmi párbeszéd a témával kapcsolatban.** Ezért sem került be a válaszok közé az „iskolaórség bevezetése” mint lehetséges szükséglet a zaklatás és kirekesztés elleni munkában. Azonban abban az időszakban, amíg aktív volt kérdőívünk, már elterjedt a hír az iskolaórség bevezetéséről, és sok pro és kontra érv látott napvilágot mind a médiában, mind a közösségi oldalakon, mind a politikai diskurzusokban. Ezért arra számítottunk, hogy a kitöltők maguktól fel fogják hozni a témát a szöveges válaszokban (akár pozitív, akár negatív felhanggal). Ezzel szemben csupán egyvalaki említette meg az iskolaórséget, s ő hasznosnak, kívánatosnak ítélte azt válaszában. Ebből természetesen **nem vonhatunk le messzemenő következtetéseket arra vonatkozóan, milyen az iskolaórség megítélése az iskolai dolgozók körében.**

Bár még nem gyűlt össze elég tapasztalat az iskolaórségről, hogy meg lehessen ítélni, miben tudnak valóban segíteni az iskolaközösségnek vagy mennyiben káros a jelenlétük, a **Sokszínűség Oktatási Munkacsoport egyértelműen osztja a Gyermekjogi Civil Koalíció állásfoglalását az iskolaórségről.**

Teljesen elhibázottnak tartjuk, ha az iskolai kirekesztést és zaklatást mint társadalmi problémákat megfélemlítés-sel, testi kényszerrel, illetve kizárólag büntetőjogi, illetve **rendészeti eszközökkel kívánják megoldani.** Ehelyett a pedagógiai módszerek, megoldások (pl.: iskolai komplex programok, resztoratív technikák⁷) bevezetésében lenne szükség támogatásra.⁸

A resztoratív (jóvátételi) technikák, eljárások például a megtorlás helyett a sérelem jóvátételére és – az elkövető részéről – az azzal való szembenézésre koncentrálnak. Egy ilyen eljárás során rendkívül fontosak a mediált beszélgetések, amelyek során a felek kifejezik az érzéseiket és elősegítik, hogy a zaklatás elkövetője végül együtt tudjon érezni azzal, akit bántott. A sikeres jóvátételi folyamat nagyobb eséllyel lehet hatással az elkövető jövőbeni magatartására, hisz a megtorlás helyett tettének következményével szembesítik, és megbélyegzés helyett lehetőséget kap arra, hogy tevékeny megbánást tanúsítson, és visszailleszkedjen a közösségbe.⁹

A kérdőívben megadott lehetőségek közül a **legtöbbször (59%) a szakemberek és civil szervezetek segítségét látták a leginkább szükségesnek a kitöltők közül.** Ezután **másodikként (55%) a szülők elköteleződését látták a leginkább szükségesnek, utána pedig a részvételt iskolai zaklatással kapcsolatos képzéseken (46%), és a saját kollégáik elköteleződését (44%)** (ld. 12. ábra). Sokatmondó, hogy a válaszadók többsége más, az iskolán kívüli szakemberek csoportjának, és nem az iskolaközösséghez szervesen kötődő emberek csoportjának tulajdonítja a legnagyobb szerepet a pozitív irányú változásban. Tanulságos továbbá, hogy míg az iskolai zaklatással kapcsolatos képzéseken való részvételt a harmadik legszükségesebb feltételnek találták, addig **a kisebbségekkel, előítéletekkel kapcsolatos képzéseken való részvételt jóval kevesebben (25%) választották ki.** Pedig, ahogy korábban írtuk, az előítéletes alapú, vagy kisebbségi diákok elleni zaklatás megelőzéséhez és kezeléséhez fontos foglalkozni a társadalmi sokszínűséggel, kisebbségekkel is, ez pedig nem valósulhat meg, ha az iskolai szakemberek (és a diákok) nem kapnak valós információkat e témákban, vagy – ismeretek hiányában – tabuként kezelik ezeket.

7 Iskolai komplex programok pl.: Békés Iskolák, Enable, Kiva.

8 A Gyermekjogi Civil Koalíció állásfoglalása itt letölthető teljes terjedelmében: <https://unicef.hu/ezt-tesszuk-itthon/gyermekjogi-koalicio/iskolaorsegrol-szolo-allasfoglalas>

9 A resztoratív módszerekről például itt lehet többet olvasni: <http://www.bekesiskolak.hu/modulok/resztorativ/>

Mi nem tudunk minden lehetséges technikát, módszert felsorolni, de szövegesen érkeztek a témához kiegészítések: jelentős számban akadtak, akik felsoroltak valóban fontos és hasznos intézkedéseket vagy programokat, amelyek szerintük szükségesek, mint például az Élő Könyvtár program, vagy a „resztoratív módszerek bevezetése”, „diák-érdekképviselet biztosítása”, illetve „személyes találkozók a kisebbségek tagjaival, hogy személyesen megtapasztalják: az általánosításnak nincs alapja, az nem lehet ok a kirekesztésre, bántalmazásra”, illetve „valamelyik célzott program (pl. Békés Iskolák, ENABLE, stb.) behozatala az intézménybe szisztematikusan”. Ezek megvalósítása viszont a közösség felnőtt résztvevőinek (az iskolavezetőnek, pedagógusoknak, szülőknek) elköteleződésén és felelősségvállalásán múlik. A szöveges válaszok különösen informatívak lehetnek számunkra, ha arra vagyunk kíváncsiak, a válaszadók szerint mik a probléma forrásai és lehetséges megoldásai.

Rengetegen említették a szülők és a család felelősségét, néha keserű szájjal:

„A pedagógus már sokszor kevés ezen konfliktusok megoldásához. A gyűlöletet otthonról hozzák. Szakemberek nélkül gyakran tehetetlenek vagyunk.”

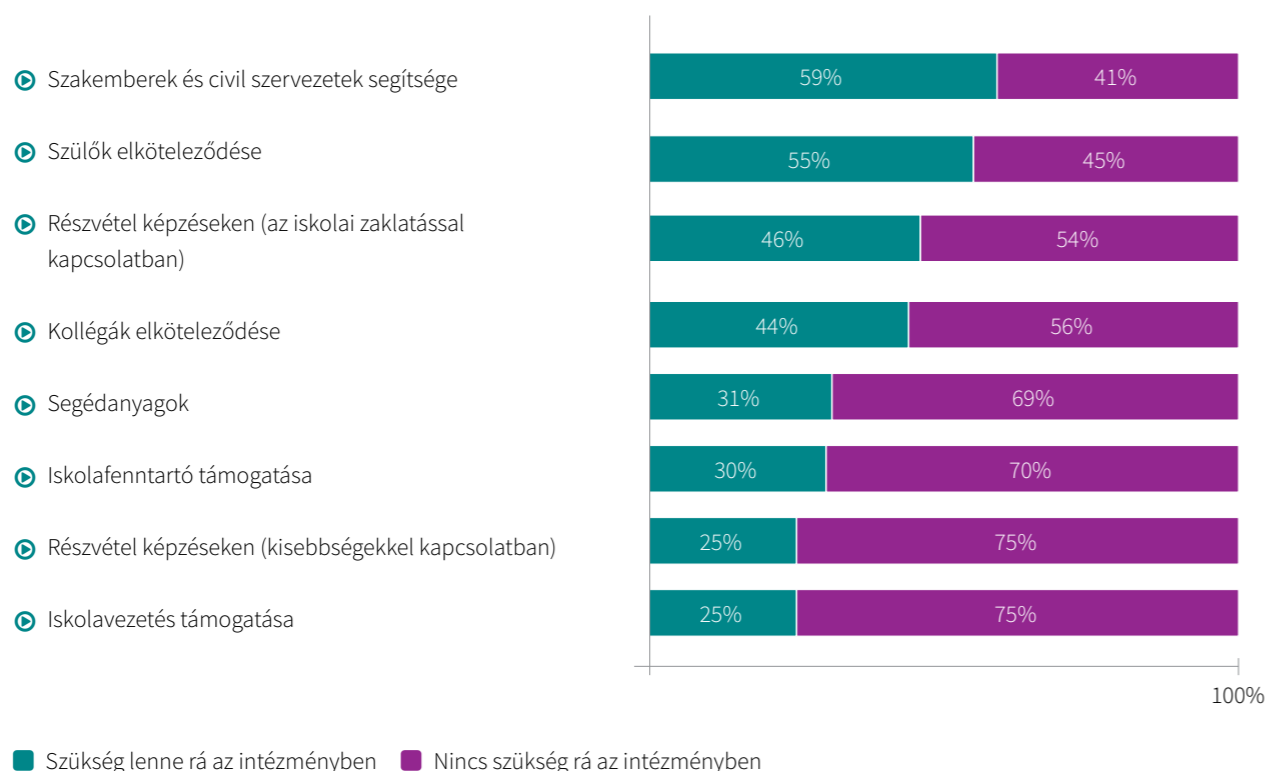
„Sok előítéletet, több magatartásformát otthonról hoznak a gyerekek. A szülők talán észre sem veszik, de otthon ők adják a mintát a gyerekek számára. Számomra az vált egyértelművé, ha a szülő nem partner, akkor a kisebbségnél nagyon nehéz megváltoztatni a gondolkodást.”

Van, aki azt emeli ki, nem kap elég lehetőséget, teret szociális segítőként:

„Az iskolai szociális segítő tevékenység még nem annyira elfogadott, hogy az online oktatásban lehetőséget kaptunk volna a csoportos foglalkozások megtartására (bár voltak kivételek). Az egyéni kapcsolattartások megmaradtak, de önmagában ez kevésnek bizonyul, ha egy egész osztály a zaklató.”

Van, ahol a családok felelőssége mellett az az iskolai káros attitűd is felmerül, amely szerint az intézmény nem akarja,

12. ÁBRA AZ ÖN MEGÍTÉLÉSE SZERINT MI AZ, AMIRE ISKOLÁJÁNAK ÉS KOLLÉGÁINAK SZÜKSÉGE LENNE AHHOZ, HOGY HATÁSOSABBAN TUDJANAK FELLÉPNI AZ ISKOLAI ZAKLATÁS ÉS KIREKESZTÉS ELLEN, DE NEM ELÉRHETŐ?

nem meri felvállalni a zaklatás elleni munkát, sőt, a kollégák káros hozzáállása (például a segítségkérés árulkodásnak bélyegzése) is szóba kerül az esetek kezelésével kapcsolatban:

„A pedagógus kollégák elég nagy része még mindig közömbös (a vezetőséget is beleértve) az ilyen és más jellegű problémák iránt, és még mindig »árulkodásnak« minősíti, ha egy gyerek panaszkodik.”

„Még mindig jellemző, hogy ha tudunk is zaklatásról, bántalmazásról, csak a nagyon súlyos esetekben teszünk az iskola keretein túlmenő lépéseket. Ennek oka lehet: félelem az iskola rossz megítélésétől, médiában megjelenő ténytöréstől, másrészt a családokból eredő problémákkal szemben a gyermekvédelem/családsegítő szervezetek is tehetetlenek.”

Van, aki a tanári pálya nehézségeire fókuszált, illetve az egész oktatási rendszer tágabb kontextusába helyezte az iskolai zaklatás problémáját:

„A tanárok leterheltsége komoly probléma. Kevésbé tudnak jelen lenni a gyerekek között, a gyerekeknek. És az esetek kezelésében is érezhető a kompetenciahiány mellett az idő és az energia hiánya is.”

„A zaklatások száma csak növekedni fog, hiszen a KIVÁLTÓ OKOKKAL NEM FOGLALKOZUNK. Pl. milyen minőségű épületben zsúfolódik össze, iszonyatosan magas óraszám, szűk helyre beszorítva nagy létszámú osztályokban a diákság? Mennyire regenerálódhat a tanár, ha napi 6-9 órában tanítja a tanulni egyáltalán nem akaró diákokat úgy, hogy a 45 perces órák között 5-10 perces szünetekben még ügyeletet is ad? Ugyan mitől lehetne bárki is motivált, ha napi szinten él át frusztráltságot, kilátástalan anyagi helyzetben végzi a hivatását úgy, hogy semmi reménye nem lehet arra, hogy valaha is javulna az oktatás színvonala Magyarországon? Én azt látom, hogy itt csak ROMLIK AZ OKTATÁSI RENDSZER EGÉSZE. Össze is fog roskadni, mert nem lesz tanár, aki ezt kibírná hosszú távon, vagy akarna az első néhány év tapasztalata után maradni a pályán. Minek? Nekem 5 évem van a nyugdíjazásig, de mára megutáltam még a gondolatát is annak, ami naponta rám vár az iskolában.”

Van, aki a felhívja a figyelmet a képzések és a naprakész információk fontosságára a tanárok (sőt, a szülők) körében:

„A tanító- és tanárképzés megváltoztatásával kezdeném a munkát...”

„Eddigi tanári tapasztalatom során (ami nem túl nagy, 3-4 éve tanítok) azt láttam, hogy a legfőbb problémát az jelenti a diákoknak, akik a tanárokhoz fordulnának a gondjaikkal, hogy a felnőttek nem elég up-to-date-ek több témát illetően. A legjobb szándékkal is több évtizedes berögződéseket közvetítenek a gyerekek felé. Elsősorban LMBTQIA-témakörben tapasztaltam ezt – vagyis a nekem megnyíló gyerekek tapasztalták ezt. (Pl. „nem leszbikus vagy, kislányom, csak öltözz kicsit nőiesebben és nem lesz semmi gond”, stb.)”

„Kötelező elemmé tenném a felkészítést, érzékenyítést tanároknak, szülőknek és gyerekeknek egyaránt. Nagyon fontos lenne.”

„Nagyon tetszik a Nem tehetsz róla, tehetsz ellene szervezet hozzáállása és sokrétűsége. Szerintem ha a gyerekek az iskolákban kiscsoportos foglalkozások alkalmával megtanulnának egymással kommunikálni, szakember segítségével, vagy konfliktushelyzeteket kezelni, egyáltalán lenne az ilyen helyzetekre valamiféle A, B, C... tervük, akkor könnyebben boldogulnának.

Ha bántanak egy gyereket, sokszor azt mondják a kollégáim is, hogy »Vedd meg magad!« vagy »Ne hagyd már magad!« Ha valakit bántanak egy iskolában és segítséget kér egy felnőttől, az azért van, mert bennünk megbízik és nincs megoldása az adott helyzetre, tehát segítségre van szüksége. Én szívesen vennék a saját iskolánkban is olyan tréningeket, ahol nemcsak a gyerekek kapnak ezekre a helyzetekre megoldásokat, hanem a pedagógusok is.”

Arra a kérdésre, hogy mire lenne leginkább szükség a sikeres zaklatás elleni fellépéshez, sokan a szöveges hozzászólásokban egészítették ki válaszaikat, és többen a társadalom, illetve a kormányzat felelősségére is felhívták a figyelmet.

„Amikre szükség lenne, az a kormányzat elkötelezett megnyilvánulásai, egyértelmű elhatárolódása az ilyen jellegű megnyilvánulásoktól. Megfelelő intézkedések, jogalkotás, támogató joggyakorlat, a tömegkommunikáció következetes magatartása.”

„A zaklatás elleni küzdelem csak össztársadalmi szinten lehetséges.”

3.5. A civil szervezetek, oktatási programok és segédanyagok ismertsége

Úgy gondoltuk, hasznos lehet számunkra, ha kérdőívünk által képet kapunk arról is, az iskolai dolgozók mennyire ismerik az előítéletesség és iskolai zaklatás elleni fellépésben a segíteni igyekvő szervezeteket, programokat, illetve az iskolai zaklatással vagy kirekesztéssel kapcsolatos segédanyagokat. Hiszen mind a szervezetek, programok, mind a segédanyagok – bár nem nyújtanak teljes körű megoldást a problémára – rendkívül sokat hozzá tudnak adni az iskolai szakemberek törekvéseihez a békés, elfogadó iskola kialakításában. De ha az derül ki, hogy nem jutnak el ők maguk, illetve a hírük sem a célcsoporthoz, akkor bőven van még munkánk a népszerűsítéssel is.

Kapcsolódó vizsgálatnak tekinthetjük e téren az EJHA (Emberi jogi nevelők hálózata) által 2018-ban végzett nem reprezentatív kutatást¹⁰, amely az emberi jogi nevelés hazai helyzetét kísérte meg felmérni, és az iskolák civil szervezetekkel való kapcsolataira, valamint az emberi jogi oktatási segédanyagok ismertségére is rákérdezett. Az 190 résztvevő iskola 64%-ának nem volt kapcsolata emberi jogi civil szervezetekkel, vagy a kitöltő nem tudott ilyesmiről. A válaszadók 80%-a nem tudott arról, hogy az iskolájában használtak valaha emberi jogi nevelést segítő kiadványokat. Akik viszont használtak, azok kb. 20 különböző segédanyagot vettek igénybe, főleg az Európa Tanács *Kompassz*, illetve *Kiskompassz* című kézikönyvét, és az Amnesty International kiadványait.

Magyarországon több civil szervezet vagy más szakmai közösség foglalkozik zaklatással és bántalmazással, kisebbségekkel, előítéletekkel, elfogadással, emberi jogokkal és gyermekjogokkal. Foglalkozásokat, képzéseket tartanak iskolásoknak és oktatási szakembereknek, segédanyagokat és képzési anyagokat állítanak össze, illetve szemléletformáló és érdekvédelmi munkát is végeznek. A Sokszinűség Oktatási Munkacsoport azért is alakult, hogy közös felületet biztosítson ezeknek a szervezeteknek, élénkítse a köztük levő kommunikációt és információáramlást, és segítsen abban, hogy tudásuk, programjaik és erőforrásaik könnyebben eljussanak az iskolákba, a pedagógusokhoz és

a fiatalokhoz. Kérdőívünkben a következő, SOM-hoz kapcsolódó illetve nem kapcsolódó, de hasonló értékrendű és célú szervezetek ismertségére kérdeztünk rá: Sokszinűség Oktatási Munkacsoport (SOM), Békés Iskolák, Civil Kurázi, EJHA – Emberi jogi nevelők hálózata, Emberség Erejével, Amnesty International Magyarország, Melegség és Megismerés, Haver Zsidó Informális Oktatási Alapítvány, Uccu Roma Informális Oktatási Alapítvány, Adj egy ötöst!, Hintalovon Gyermekjogi Alapítvány, Kék Vonal Gyermekkrízis Alapítvány, Háttér Társaság, Társaság a Szabadságjogokért (TASZ), MONDO, Önállóan lakni – közösségben élni.¹¹

A két legismertebb szervezet az Amnesty International Magyarország és a Kék Vonal Gyermekkrízis Alapítvány volt. Előbbiről a válaszadók 69%-a, utóbbiról a 70%-a hallott már, viszont az előbbi munkáját 43%-uk ismerte is, utóbbi munkáját csupán 36%-uk (ld. 13. ábra).

Vannak olyan szervezetek, amelyek érintett önkéntesei kisebbségekkel kapcsolatban tartanak ismeretterjesztő, érzékenyítő interaktív foglalkozásokat többek között középiskolákban. Ilyen az Uccu, ami a cigányságról, a Melegség és Megismerés, ami LMBTQI-témákban, illetve a Haver, ami a zsidóságról tart órákat. Hiába hiánypótló a munkájuk, és rendelkeznek rengeteg tapasztalattal a nyitottságra való nevelésben, sajnos az ő ismertségük a legalacsonyabbak közé tartozik felmérésünkben. Ez részben annak is betudható lehet, hogy kérdőívünket zömében általános iskolásokkal foglalkozó szakemberek töltötték ki, és a szóban forgó foglalkozásokat inkább középiskolásoknak ajánlják.

A Civil Kurázsinnak viszont – amelynek más, oktatással foglalkozó civil szervezetekkel együtt az előbb említett három szervezet is a tagja – nagyobb ismertsége lett. A Civil Kurázi együttműködés „csomagban” kínálja a foglalkozásokat például egy-egy iskolai tolerancia napra. Ezzel segíthet beemelni a köztudatba olyan témákat és szervezeteket, amelyek maguktól nem jutnának minden iskolai dolgozó eszébe, amikor programot szerveznek.

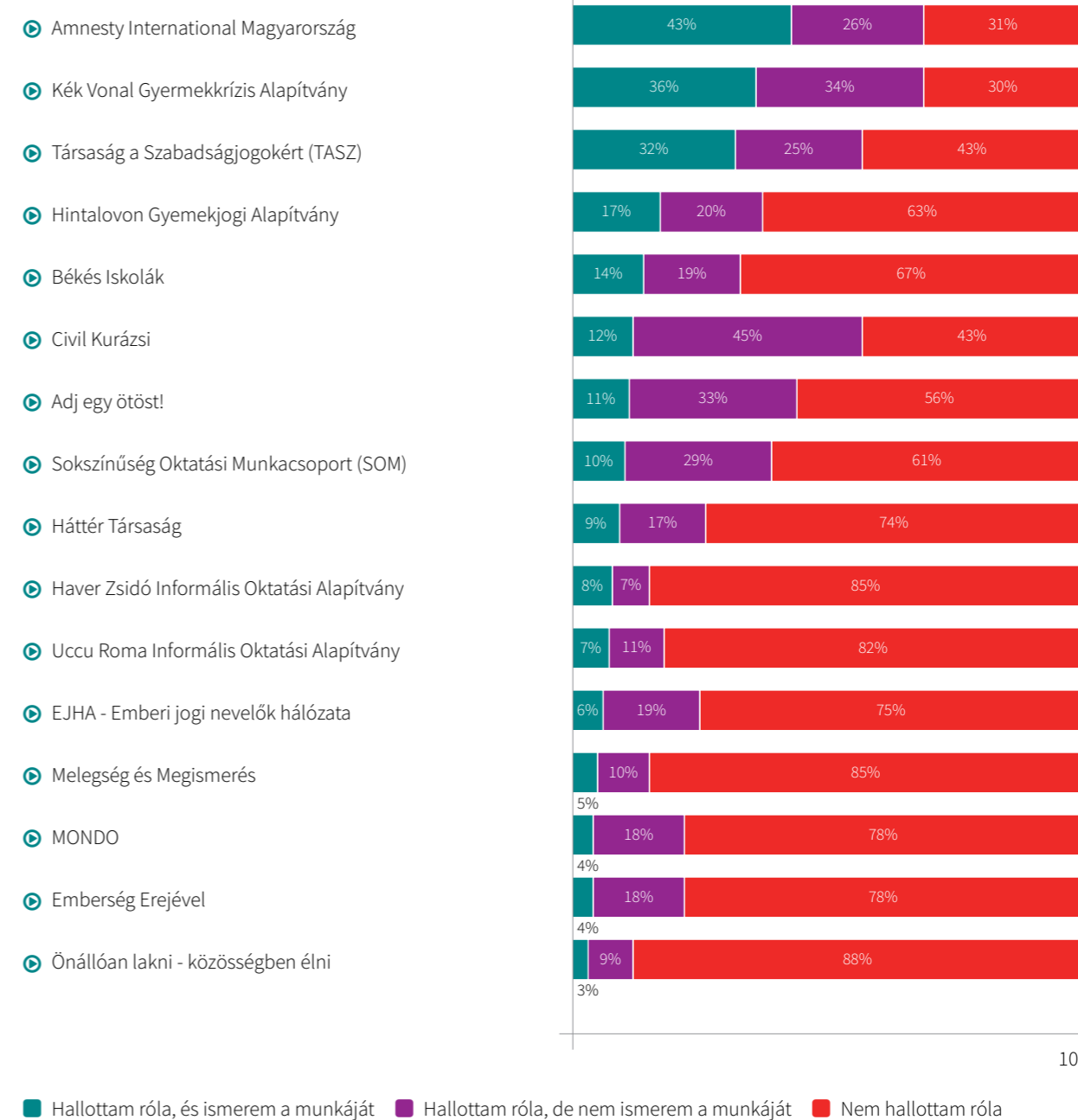
Következő kérdésünk a segédanyagok ismertségére vonatkozott. Ezek közt vannak átfogóbb, emberi jogi témájú óraterv- és gyakorlatgyűjtemények (pl. *Kompassz*, *Kiskompassz*), iskolai zaklatás- és bántalmazásellenes komplex programok

elméleti és gyakorlati segédanyagai (KIVA, Enable), illetve civil szervezetek által összeállított, tematikus óraterv- és gyakorlatgyűjtemények vagy elméleti anyagok (az EJHA óratervgyűjteménye, a SOM tanári kézikönyvei, a MONDO anyagai és a Stop Hate Speech feladatgyűjtemény és a *Még mindig tabu?* c. kiadvány).

Ezeket a kiadványokat a kitöltők közül igen kevesen ismerték és használták. A legismertebbnek a Sokszinűség Oktatási

Munkacsoport anyagai bizonyultak (a válaszadók 20%-a ismerte, ám csak 6%-uk használta), ám mivel a kérdőívet a SOM készítette és terjesztette, nagyrészt a saját csatornáin és felületein, ez az eredmény nem jelenti azt, hogy ezek az anyagok valóban ismertebbek a magyar iskolai dolgozók körében, mint a többi. Az Enable program segédanyagát használták még ugyanannyian (a kitöltők 6%-a), mint a SOM-ét, a többi kiadványt még kevesebben érték el (ld. 14. ábra).

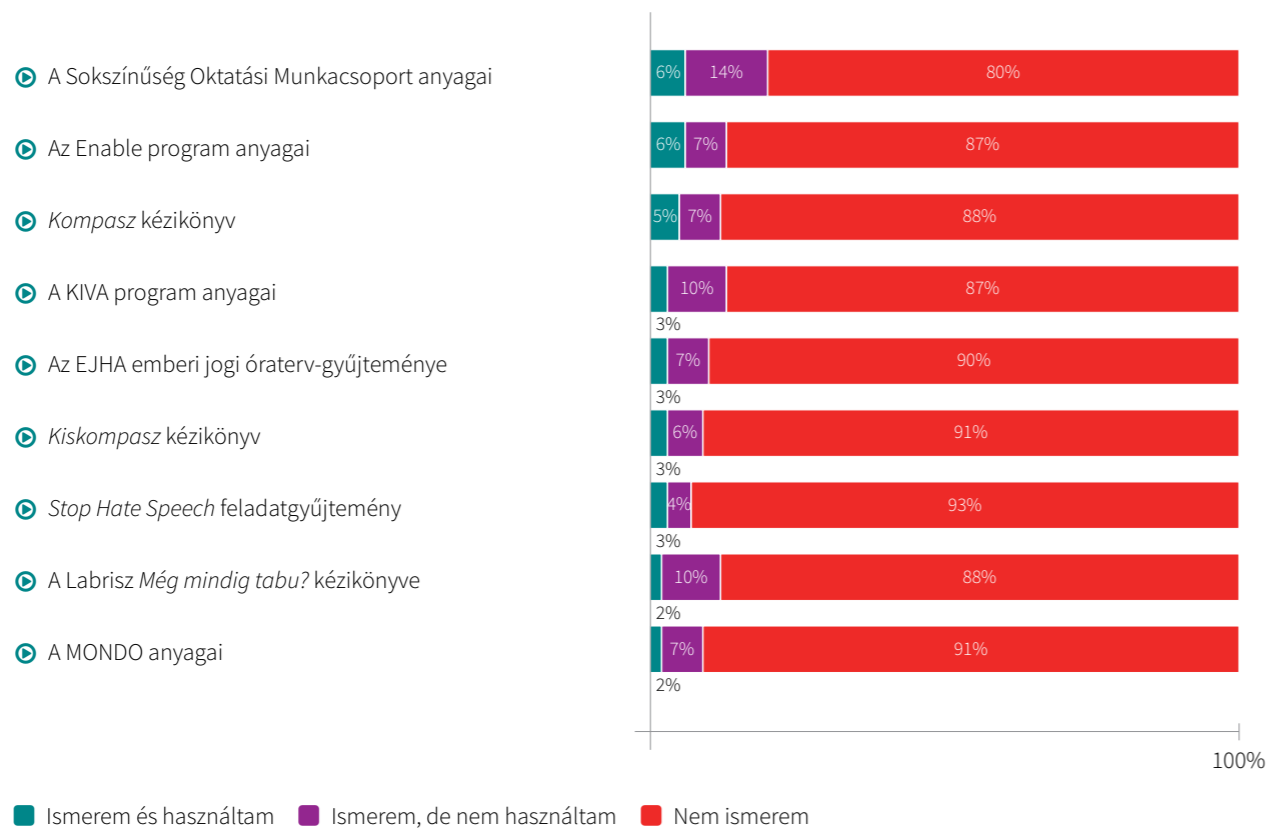
13. ÁBRA HALLOTT-E AZ ALÁBBI PROGRAMOKRÓL, SZERVEZETEKRŐL, ÉS ISMERI-E A MUNKÁJUKAT, TEVÉKENYSÉGÜKET?

10 <http://ejha-halozat.hu/wp-content/uploads/2018/09/EJHA-gyorsjelent%C3%A9s-1.pdf>

11 Fontosnak tartjuk jelezni, hogy a kérdőívből ki kellett hagynunk olyan szervezeteket és segédanyagokat, amelyek szintén hiánypótlók és kapcsolódnak témánkhoz (részben amiatt, hogy a kérdőív ne nyúljon túl hosszúvá), ám e kiadvány végén felsorolunk közülük többet is.

14. ÁBRA ISMERI ILLETVE HASZNÁLTA-E VALAHA AZ ALÁBBI KIADVÁNYOKAT, SEGÉDANYAGOKAT?

Tapasztalatok a tavaszi járványhelyzet alatt a digitális oktatásban

4

4.1. Általános tapasztalatok a digitális oktatásról

2020 márciusában minden magyar iskolának át kellett térnie digitális tanrendre, egyik hétről a másikra, felkészülési idő, digitális tantervek és tananyagok nélkül. Ez még a legjobb helyzetben lévő, jól felszerelt és magas szintű digitális kompetenciákkal rendelkező iskolaközösségeknek is nagy kihívást jelentett.

Jó okunk van azt feltételezni, hogy az iskolai zaklatás és bántalmazás nem szűnik meg, ha az iskola bezár – legfeljebb átalakul és teljes egészében online platformokra kerül. Hiszen a közösségekben zajló folyamatok, barátságok, konfliktusok tovább élnek, még ha nehezebb is a kommunikáció. Ám mielőtt azt próbáltuk volna feltérképezni, az iskolai dolgozók mindebből mit érzékeltek, és mi a véleményük az online iskolai zaklatásról, sokkal alapvetőbb tapasztalatokra kérdeztünk rá. Hiszen bármilyen fontos munkálkodni a békés és elfogadó diákközösségért, a márciusi speciális helyzetben olyan technikai, gyakorlati akadályokkal kellett megbirkózniuk az oktatás szereplőinek, melyek az élet minden területén, munkában és a magánéletben is akadályokat gördítettek eléjük.

A válaszadóknak csak 21,2%-a ítélte teljesen sikeresnek az átállást, viszont legtöbben (43,9%) úgy gondolták, azért többnyire sikeresen állt át intézményük a digitális oktatásra. 23,6%-uk azt válaszolta, sikeres is volt, és nem is, 6,8%-uk szerint inkább nem volt sikeres az átállás, és csupán 1,5%-uk ítélte teljesen sikertelennek (ld. 15. ábra).

A következő kérdések válaszai alapján arra következtethetünk, hogy az intézmény sikerességét inkább az iskolai dolgozók munkája szempontjából értékelték, illetve „a körülményekhez képest”, nem az egész iskolaközösség szempontjából, hiszen megjelentek problémák, például a tanulók oldalán.

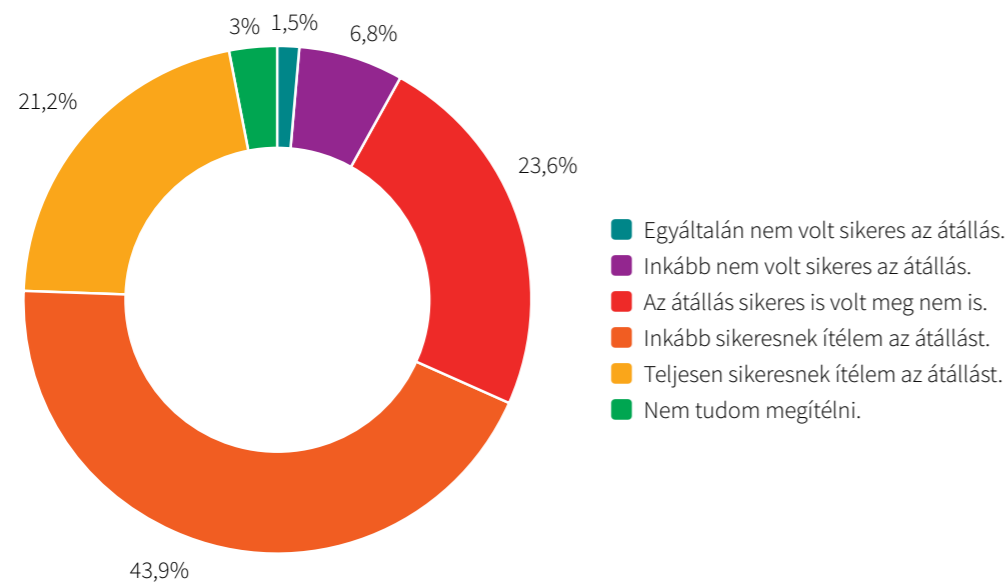
Megkértük a válaszadókat, hogy az általunk megadott válaszlehetőségek (digitális tanrendben tapasztalt problémák, nehézségek és akadályok) közül jelöljenek be maximum kettőt, amelyek a legnagyobb problémát jelentették. Legtöbben (62%) azt látták a legnagyobb problémának, hogy a technikai, gyakorlati feltételek hiányoznak a tanuló otthonaiban (pl. megfelelő eszközök, internet, tanulásra alkalmas tér), illetve a válaszadók több, mint fele szerint (52%) a legnagyobb akadály a digitális és infokommunikációs kompetenciák hiánya volt a tanulóknál és szüleiknél (pl. nem tudták kezelni a programokat) (ld. 16. ábra). Ugyanezek a problémák megjelentek a pedagógusok oldalán is, de kisebb arányban: a válaszadók 27%-a szerint voltak hiányosságok a tanárok digitális kompetenciáiban, 12%-uk szerint pedig technikai, gyakorlati problémák játszottak közre náluk. A legjelentősebb nehézségek közé tartozott a válaszadók 41%-a számára az is, hogy hiányoztak az online tanmenetek, jó gyakorlatok, 33%-uk számára pedig az, hogy a diákjaik túl fiatalok voltak ahhoz, hogy önállóan, online tudjanak tanulni.

Aki a legfőbb problémákat nem találta a felsoroltak között, megadhatott „egyéb” választ is: közülük sokan írták azt, hogy a diákok motiválatlanok voltak, „nem akartak tanulni”, illetve a szülők nem foglalkoztak gyermekük részvételével

az oktatásban. Voltak, akiknek az jelentett nehézséget, hogy SNI-s vagy értelmi fogyatékossgal élő diákokkal foglalkoztak, akik számára jóval több nehézséget jelent az online tanulás. Több esetben előkerült az a vélemény is, hogy a személytelen online oktatás képtelen pótolni mindazt, amire

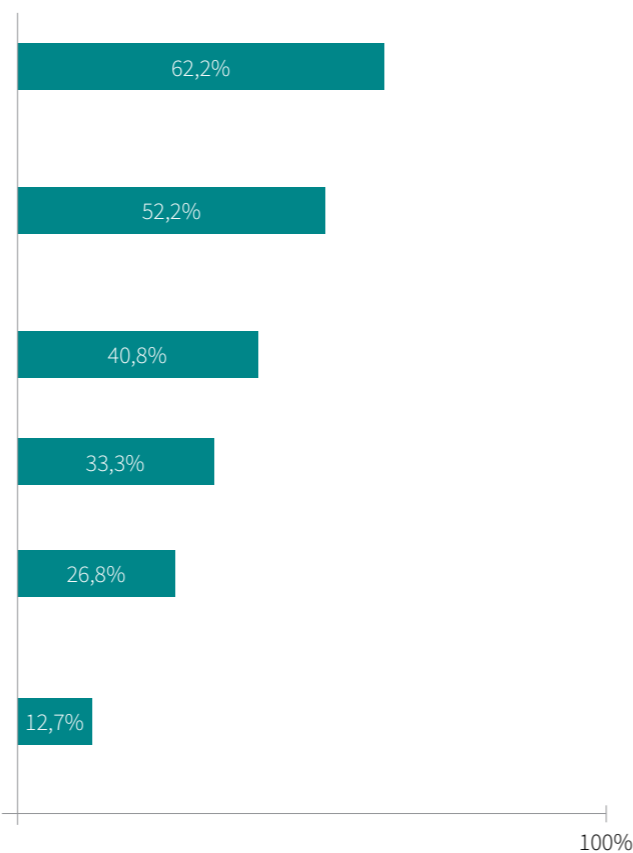
az iskola és a közösségben való tanítás és tanulás jó, ezért teljesen sikeres sosem lehet a kizárólagos online oktatás. Sokan jelezték azt is, hogy nem tudták kiválasztani a két legnagyobb problémát, mert az összes ugyanolyan negatívan befolyásolta a digitális tanrendet az intézményben.

15. ÁBRA MEGÍTÉLÉSE SZERINT INTÉZMÉNYE MENNYIRE HATÉKONYAN ÉS SIKERESEN TUDOTT ÁTÁLLNI DIGITÁLIS TANRENDRÉ A JÁRVÁNYHELYZETBEN ÉV VÉGÉRE?

16. ÁBRA ÖN SZERINT MI OKOZTA A LEGNAGYOB B NEHÉZSÉGET AZ ÁTÁLLÁSBAN?

- Technikai, gyakorlati feltételek hiányoznak a tanulók otthonaiban (pl. megfelelő eszközök, internet, tanulásra alkalmas tér)
- Digitális és infokommunikációs kompetenciák hiánya a tanulónál és szüleiknél (pl. hiányzik a programok kezelésének, működésének ismerete)
- A tantárgyi céloknak és tananyagának megfelelő online tanmenet vagy jó gyakorlatok hiánya
- A diákok túl fiatalok ahhoz, hogy tudjanak önállóan, online tanulni
- Digitális és infokommunikációs kompetenciák hiánya a pedagógusoknál (pl. hiányzik a programok kezelésének, működésének ismerete)
- Technikai feltételek hiányoznak a pedagógusok otthonaiban (pl. megfelelő eszközök, internet, munkára alkalmas tér)

4.2. Iskolai zaklatás a digitális oktatás alatt?

Ahogy korábban írtuk, normál tanrendben is nehéz a pedagógusok, iskolai dolgozók számára követni, hogy milyen zaklatásos esetek történnek, és melyik diáknál áll fenn az áldozattá, illetve zaklatóvá válás veszélye. Ám online tanrendben ez még nehezebb. Nemcsak amiatt, mert az online kapcsolattartás és közösségépítés akadályozott, a diákok élete még láthatatlanabbá válik, és az online platformokon is általában kevésbé mozognak otthonosan a pedagógusok, hanem azért is, mert – ahogy erre az előző rész válaszaiból következtethetünk – az online oktatás olyan plusz terheket ró a pedagógusokra, amelyek miatt kevesebb energiájuk jut közösségépítésre.

Azt feltételeztük, hogy attól még, hogy a diákok közti kommunikáció nagyrészt online csatornára költözött át, a zaklatás lehetősége nem szűnt meg, csak átalakult. Igaz, a tér szűkült: például, mivel nem találkoztak személyesen az iskolában, nem tudtak egymásról kínos fotókat készíteni. Ám mivel a személyes találkozások, a személyes önkifejezés elé akadályok gördültek, ez élénkebb hangüzenet-, kép- és videoküldözgetésre ösztönözhetett egyes fiatalokat.

Ám mindez csupán feltételezés: sajnos mivel még kevés tapasztalatunk van az online oktatás időszakáról, nekünk is, és a válaszadók nagy részének is csupán sejtései lehetnek arról, hogy hogyan néz ki az online zaklatás a digitális oktatás alatt.

Feltételezésünk nem állt messze a valóságtól, ugyanis mikor arról kérdeztük őket, hogy szerintük milyen gyakori lehet, hogy egyes diákok a digitális tanrend alatt zaklatás vagy kirekesztés áldozatává válnak, a válaszadók több, mint fele azt válaszolta, hogy nem tudja (52,7%). Azok közül, akiknek határozottabb elképzelésük volt az online zaklatás gyakoriságáról, egészen sokan gondolták (az összes kitöltő 18,7%-a), hogy soha nem történt ilyen, a válaszadók 15%-a szerint ritkán, 8,9% szerint időnként, 4% szerint gyakran, és 0,6% szerint nagyon gyakran történt ilyen (ld. 17. ábra).

„Az online oktatás ideje alatt sokkal nehezebb nyomon követni a diákok életét, reakcióit. Így a zaklatást is nehéz kideríteni, és észrevenni a tüneteket.”

Rákérdeztünk arra is, mi az elképzelésük arról, hogy akiket személyesen zaklatnak az iskolában, vajon a digitális tan-

rend alatt nagyobb biztonságban vannak-e. Itt is magas volt azok aránya, akik nem tudták megítélni (40%), ám még többen voltak azok (42%), akik szerint kevésbé vannak kitéve zaklatásnak a szóban forgó diákok (ld. 18. ábra).

Érthető és logikus, hogy sokak szerint a digitális tanrend alatt nem történik zaklatás, illetve esélye minimálisra csökken. Biztos, hogy a gyakran zaklatás céltáblájává váló diákok közül sokan fellélegeztek, mikor kiderült, a következő hetekben nem kell bejárniuk oda, ahol nap mint nap bántó vagy megalázó inzultusokat kell elszenvedniük társaiktól. Ám sajnos az online platformok is igen sok lehetőséget nyújtanak arra, hogy ott is folytatódjon a gyötres. Csak pár példa – mind megtörtént eset – arra, hogy milyen megjelenési formái lehetnek a cyberbullyingnak: létrehozhatnak csoportot az áldozat(ok) kihagyásával, ahol sértő képeket, szövegeket posztolhatnak róla; a közösségi oldalakon, videómegosztókon bármilyen (akár manipulált) felvételt, képet meg lehet osztani az áldozatról, amit, még ha törölnek is, a törlés előtt rengetegen letölthetnek maguknak; a sértések, fenyegetések érkehetnek privát WhatsApp/Viber/Messenger-üzenetekben is. Ezek mind olyan példák, amelyek híre nem – vagy nehezen – jut el a tanárokhoz. Ezért van nagy szerepe annak, hogy vajon jelentik-e ezeket az eseteket a társak, a szülők, vagy akár maga az áldozat. Ezért megkérdeztük azt is, hogy amennyiben tudomásukra jutott zaklatásos eset a digitális tanrend alatt, azt honnan tudták meg (egyszerre több választ is be lehetett jelölni, illetve nem volt muszáj válaszolni). Az eredményekből itt is látszik, milyen fontos szerepe van a diáktársaknak, és annak, hogy maga az áldozat is merjen lépni: bár az általános tapasztalatokra vonatkozó részben a legritkábbnak azt ítélték, amikor az áldozat jelenti a zaklatást, itt a leggyakoribb válasz az volt, hogy az esetet „az áldozat mondta el vagy írta meg” (21%), a második leggyakoribb pedig az, hogy a „más diák mondta el vagy írta meg” (19%) ld. 19. ábra). Mindez felveti a kérdést: mit jelent ez? Talán feltételezhetjük, hogy ha az osztály nem találkozik személyesen, van olyan diák, aki őszintebben mer írni a tanárának (pl. Messengeren), mert nem kell félnie attól, hogy zaklatói megtalálják pl. a folyosón.

Lényeges kérdésnek tartottuk, hogy az online zaklatással kapcsolatos konkrét tapasztalatoktól függetlenül vajon fontosnak tartották-e a pedagógusok, hogy a zaklatás, kirekesztés és társadalmi sokszínűség témáival a digitális tanrendben is foglalkozzanak, és hogy ha igen, a valóságban ez sikerült-e: meg tudták-e valósítani, be tudták-e építeni a témákat. Röviden összefoglalva az derült ki, hogy fontosnak tartották a témákat, ám nehezebben tudták beleszöni az

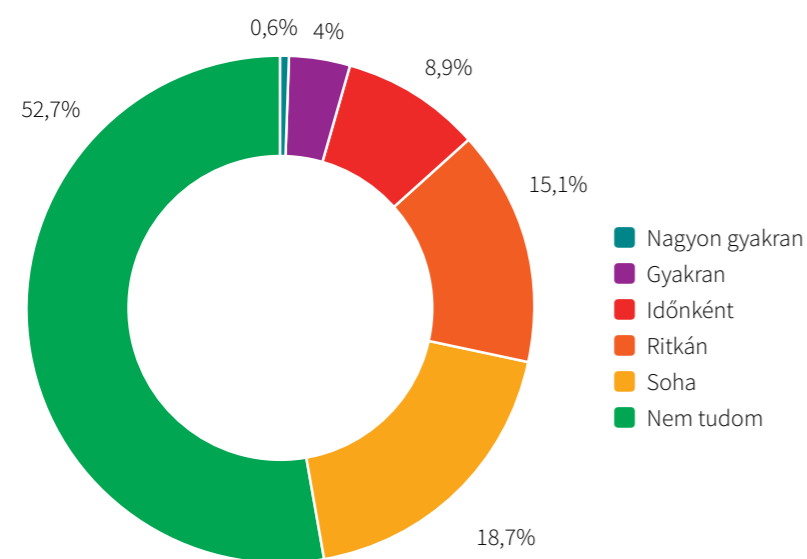
online órákba. A kitöltők többsége számára ugyanis igenis fontos cél, hogy digitális tanrendben is legyen szó ezekről – 53,7% szerint „inkább fontos”, 30,4% szerint „nagyon fontos”) (ld. 20. ábra). Viszont kevesebben találtak arra módot vagy alkalmat, hogy beépítsék az órákba: az iskolai zaklatás, bántalmazás témáját 32,5%-uk, a kisebbségek és társadalmi sokszínűség témáit 35,2% tudta bevinni (ld. 21-22. ábra). Ám, tegyük hozzá, valószínűleg ez a tavaszi online oktatás időszakában irreális elvárás is lett volna, annyira sok új követelménnyel és kihívással szembesültek munkájukban a pedagógusok.

Természetesen mindez részben módszertani probléma is, hiszen ahogy személyesen is át kell gondolni, milyen tanulás-szervezési módszerrel, milyen feladatok és eszközök bevetésével beszélgetünk ezekről a témákról, online talán még nehezebb megválasztani, megtervezni mindezt. Ezért kérdeztünk rá arra, hogy a kitöltők milyen módszereket és eszközöket tartanak legalkalmasabbnak arra, hogy órán foglalkozzanak a kirekesztéssel, zaklatással és a sokszínűséggel (még ha nem is találkoztak ilyen konkrét eszközzel).

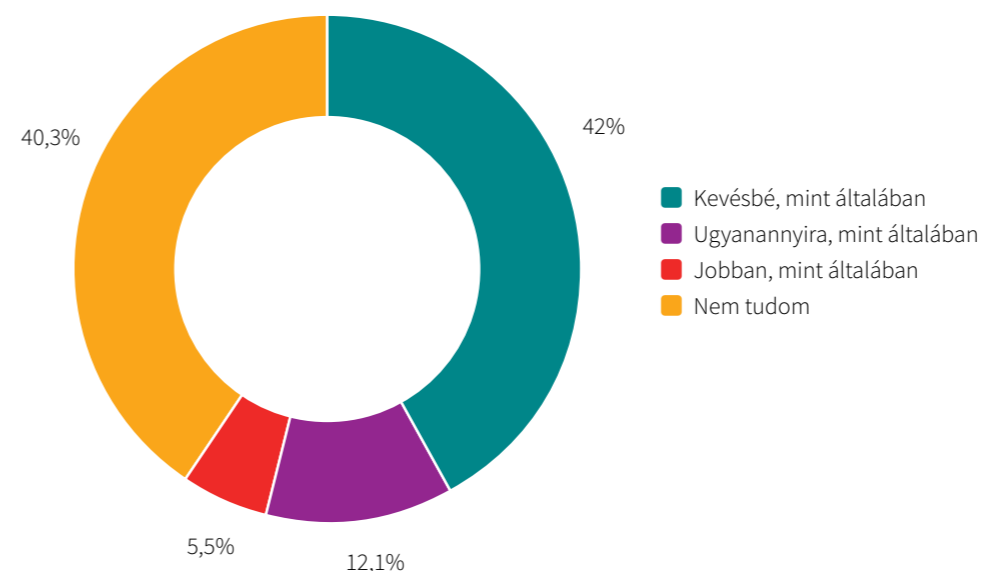
Nem meglepő módon a frontális előadást tartották a legkevésbé alkalmasnak a kitöltők e célra, ezzel szemben az „online játékok, alkalmazásokat” (81%) és „a kisfilmek megtekintését, feldolgozását” (61%) a többség megfelelőnek tartotta (ld. 23. ábra). További – megítélésünk szerint korosztálytól függően igen jó – módszerek/eszközök nem értek el ilyen eredményt, például a „vitát, disputát” 46,5% tartotta megfelelőnek. Az igaz, hogy egy disputát – amiből minden résztvevő tud tanulni – jól megtervezni és lebonyolítani komoly készülést és odafigyelést igényel, pláne online, hiszen sok lehet a buktatója technikailag is.

Mivel azt is tisztábban szeretnénk látni, hogy civil szervezetek, oktatási szakemberek hogyan, mivel tudnák leginkább támogatni az iskolai dolgozókat a zaklatás, bántalmazás és kirekesztés elleni munkában, illetve az elfogadó iskola- és osztályközösségek kialakításában, számunkra az egyik legfőbb tanulság, hogy a megfelelő eszközök (például filmek, e-learning anyagok, játékok, esetleg online óratervek) elkészítésében, gyűjtésében és népszerűsítésében fontos szerepünk lehet.

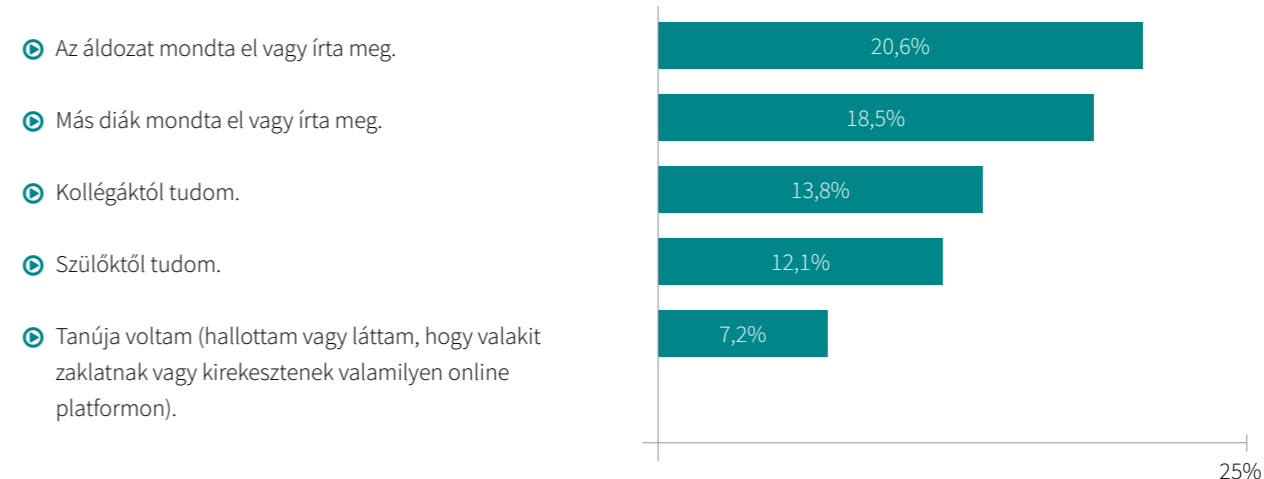
17. ÁBRA ÖN SZERINT MENNYIRE GYAKRAN TÖRTÉNT OLYAN, HOGY EGYES DIÁKOK A DIGITÁLIS TANREND ALATT IS ZAKLATÁS, KIREKESZTÉS ÁLDOZATÁVÁ VÁLTAK ONLINE PLATFORMOKON?

18. ÁBRA ÖN SZERINT AZOK A DIÁKOK, AKIK A TANÉV SZORÁN ZAKLATÁS ÁLDOZATÁVÁ VÁLTAK AZ ÖN ISKOLÁJÁBAN, AZ ONLINE TANREND ALATT MILYEN MÉRTÉKBEN VANNAK KITÉVE TOVÁBBI ZAKLATÁSNAK?

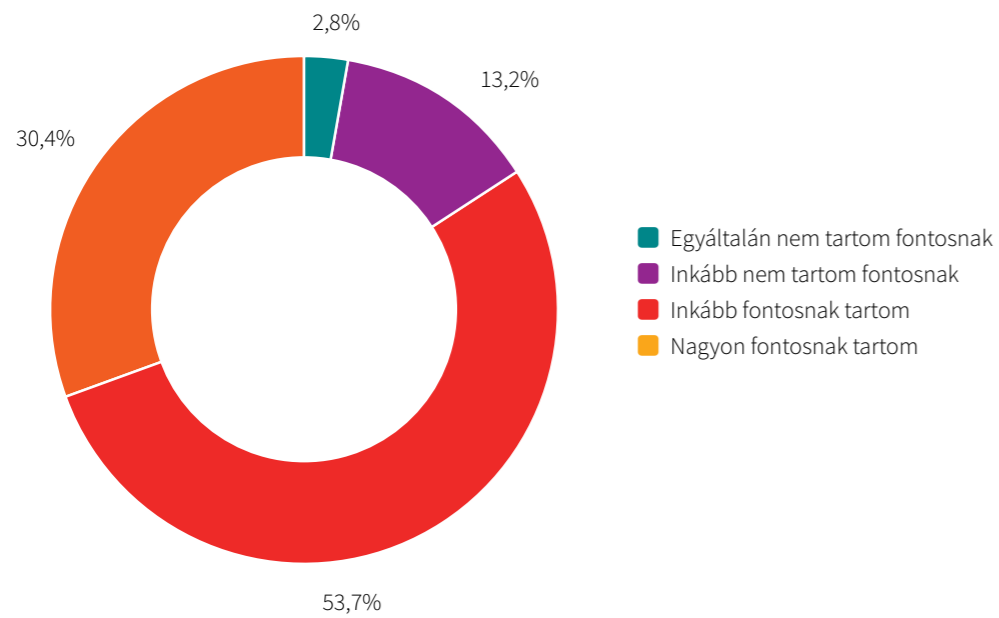

19. ÁBRA HA TUD ARRÓL, HOGY VAN OLYAN DIÁKJA, AKI ONLINE ZAKLATÁS ÁLDOZATA, AZT HONNAN TUDJA?

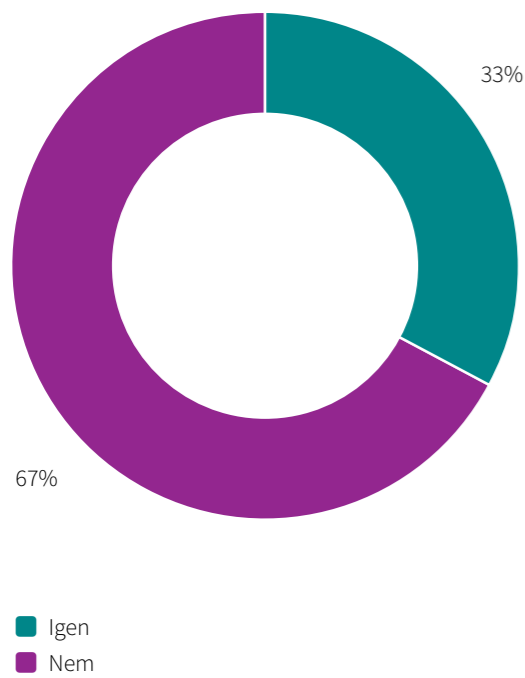

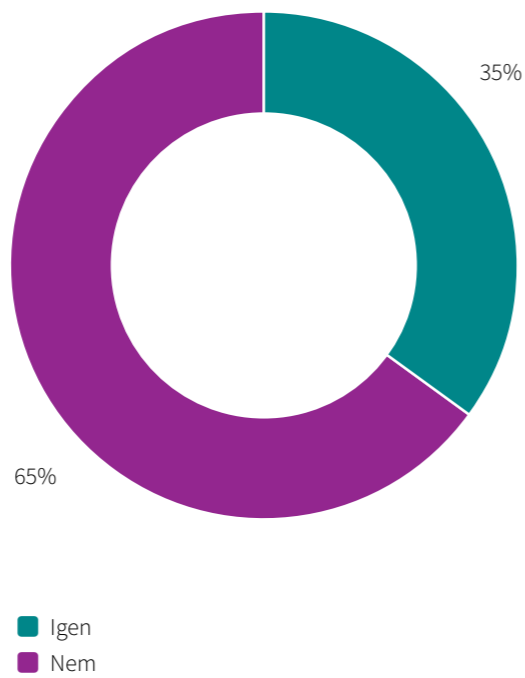
20. ÁBRA Mennyire tartja fontosnak, hogy az online oktatás során is foglalkozzanak az osztályok, csoportok olyan témákkal, mint a kisebbségek, a kirekesztés, illetve az előítéletes alapú zaklatás, bántalmazás?

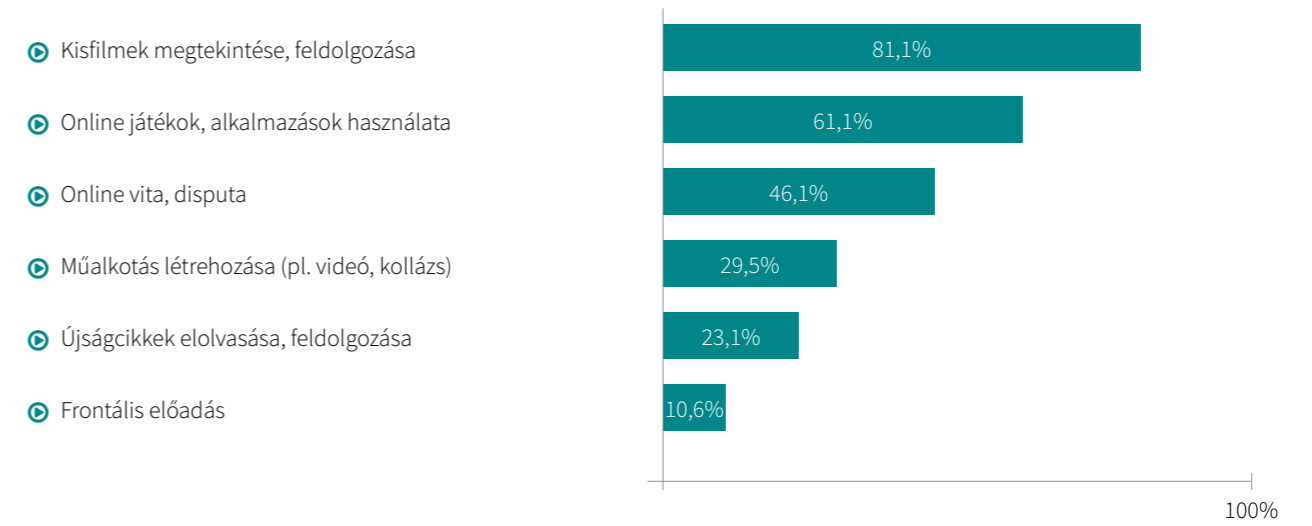
21. ÁBRA Foglalkozott-e az iskolai zaklatás, bántalmazás témájával online tanórán?

22. ÁBRA Foglalkozott-e a kisebbségek, társadalmi sokszínűség témájával online tanórán?

23. ÁBRA A kirekesztés, sokszínűség és/vagy előítéletes alapú zaklatás témájának feldolgozására milyen típusú feladatokat és eszközöket tart leghasznosabbnak az online oktatás során?

Összegzés

5

A közel 500 iskolai dolgozó által kitöltött kérdőívünk számos kérdésre kereste a választ: hogyan látják a magyarországi tanárok az iskolai zaklatás illetve az előítéletes alapú zaklatás helyzetét saját iskolájukban? Mik azok az erőforrások, amelyek rendelkezésükre állnak az iskolai zaklatás megelőzésében és kezelésében, és mik azok, amelyek nincsenek meg, de szükség lenne rájuk? A COVID-19 járvány és a digitális tanrend hogyan változtatta meg az iskolai zaklatás jelenségét és az ezzel kapcsolatos feladatokat és szükségleteket a diákokkal foglalkozó iskolai dolgozók számára? Az iskolaközösség és az oktatási rendszer egyes szereplőinek, illetve az oktatással foglalkozó civil szervezeteknek és szakembereknek mi lehet a szerepe az iskolai zaklatás és kirekesztés elleni munkában?

A helyzet és a hozzáállás

Az elmúlt években fokozott figyelem irányult az iskolai zaklatás és bántalmazás jelenségére, és ez nyomot hagyott a válaszokon is: az iskolai dolgozók túlnyomórészt fontosnak tartják, hogy az iskola fellépjen a zaklatás és a kirekesztés ellen. A tanév egészével kapcsolatban 71%-uk válaszolta azt, hogy nagyon fontos, hogy az iskola intézményként fellépjen a kisebbségeket érő iskolai zaklatás visszaszorítása érdekében, 25%-uk azt, hogy fontos. Ráadásul többségük azzal is egyetértett, hogy a digitális tanrend alatt is érdemes foglalkozni a zaklatás és előítéletes témáival (53,7% szerint „inkább fontos”, 30,4% szerint „nagyon fontos”).

Bár az iskolai zaklatás felismerése (és megkülönböztetése egy egyenrangú felek közt zajló konfliktustól vagy vitától) nem mindig egyszerű, a 2015-ös, Háttér-Romaversitas-TASZ-TEV-kutatáshoz képest jóval nagyobb arányban jelezték és vállalták föl a válaszadók, hogy az iskolai zaklatás

probléma volt a saját intézményükben a 2019/2020-as tanévben. A leggyakoribb a verbális zaklatás volt (a kitöltők 48%-a jelezte, hogy gyakran vagy nagyon gyakran tapasztalt ilyen, 32%-uk pedig időnként), a második leggyakoribb a társas zaklatás (35%: gyakori vagy nagyon gyakori, 38%: időnként), a harmadik a fizikai (23%: gyakori vagy nagyon gyakori, 33%: időnként), a legritkábban pedig az online zaklatással találkoztak a résztvevők (15%: gyakori vagy nagyon gyakori, 29%: időnként). Figyelemre méltó, hogy az online zaklatás kivételével (aminek terepe egyértelműen láthatatlanabb, elérhetlenebb a legtöbb felnőtt számára) mindegyik zaklatástípus jelen volt a válaszadók több, mint fele szerint a saját intézményében.

A válaszok alapján az előítéletes megnyilvánulások és zaklatások gyakorisága is aggodalomra ad okot, bár igen változó volt, hogy melyik kisebbséggel szemben milyen gyakorinak ítélték az előítéleteset. A kitöltők által érzékelt előítéletes megnyilvánulások előfordulása a romákkal kapcsolatban volt a legmagasabb (72%), és ezt követik az LMBTQI-emberekkel, illetve a fogyatékossgal élőkkel szembeniek (mindkettő 55,6%), a menekültekkel, bevándorlókkal kapcsolatosak (55,4%), a nőkkel kapcsolatosak (44,6%) majd a zsidókkal kapcsolatos (34,6%) megnyilvánulások. Ezekhez viszonyítva viszont kicsi volt azok aránya, akik szerint nagyon gyakoriak voltak ezek az esetek (például a kitöltők 5,7%-a jelezte azt, hogy nagyon gyakori volt a romákkal kapcsolatos előítéletes megjegyzés).

A várakozásoknak megfelelően a vírushelyzet miatt hirtelen bevezetett digitális tanrend alatt drasztikusan megváltozott, hogy mit látnak, hallanak diákjaik életéből az iskolai dolgozók. Online csatornákon eleve nehezített és hiányos a kapcsolattartás, ráadásul a pedagógusoknak a gyors átállás és a digitális oktatás feltételeinek hiánya miatt is korlátozott volt a kapacitása. Bár tudjuk, hogy online csa-

turnákon is igen elterjedt a zaklatás, és nem valószínű, hogy a közösségre jellemző folyamatok abbamaradnak pusztán a digitális tanrendre való áttérés miatt, **a válaszadóknak alapvetően nem volt támpontjuk ahhoz, hogy az online zaklatás gyakoriságát meg tudják ítélni: a kitöltők több, mint fele (52,7%) nem tudta, hogy mennyire volt jellemző a zaklatás a diákok körében.**

Az sem volt széles körben jellemző, hogy a résztvevők az online órákba be tudták volna illeszteni a zaklatás, bántalmazás illetve az előítéletesség és kisebbségek témáit (előbbivel a kitöltők 33%-a, utóbbival a 35%-a tudott foglalkozni).

Az erőforrások

A válaszok alapján arra következtethetünk, hogy sok iskolai szakember úgy gondolja, hogy az iskolai zaklatással szembeni elköteleződés a kulcs a zaklatás elleni sikeres fellépéshez. Ugyanis, **bár 61%-uk jelezte azt, hogy inkább felkészültnak vagy teljesen felkészültnak látja intézményét az iskolai zaklatás kezelésére, a sikeres, rendszerszintű intézményi fellépés elemei közül csak az iskolavezetés elköteleződése volt jelen legtöbbször intézményében (74%).** Az természetesen igaz, hogy az elköteleződés kulcsfontosságú alapfeltétel ahhoz, hogy egy iskolaközösség hatékonyan előzze meg és kezelje a zaklatást és a kirekesztést, de közel sem elegendő. Fontos, hogy az elköteleződés ne csak a vezetőségre vagy a tanári gárda egy részére legyen igaz, hanem az egész iskolaközösségre (beleértve a szülőket is). Másrészt az egyének elköteleződésén kívül lehetnek intézményi eszközei, intézkedései is a hatékony megelőzésnek és kezelésnek: például egy részletes és átfogó zaklatás elleni szabályzat és eljárásrend, intézményi felelős(ök), vagy célzott foglalkozások, programok. Ez utóbbiak zöme csak az iskolák kb. negyedében volt jelen.

Számos civil szervezetnek vagy oktatási programnak tartozik a fő célkitűzései közé, hogy az iskolai dolgozókat és a diákokat támogassa a békés, erőszakmentes, nyitott és befogadó közösség kialakításában. Emellett számos hasznos képzési anyag és gyakorlatgyűjtemény létezik, amely az erőszakmentességről és segítségnyújtásról, a sokszínűség vagy az emberi jogok tanításáról szól, és amelyet szabadon használhat minden pedagógus. Ezek azonban nem tudnak mindenhová, mindenkihez eljutni. **Az általunk felsorolt civil szervezeteknek igen alacsony volt az ismertsége, és a felsorolt segédanyagokat sem ismerte, használta a vá-**

laszadók nagy része. Például a legjobb eredményt elért Kék Vonal Gyermekkrízis Alapítványnak csak a kitöltők 36%-a ismerte a munkáját, és legismertebb segédanyagokról is (a Sokszínűség Oktatási Munkacsoport anyagai) is csak 20%-nak volt tudomása. A szervezetek esetében érthető, hogy a szakemberek, önkéntesek kapacitása limitált, és az ismertség is nagyban függ az anyagi feltételektől és az általuk képviselt téma társadalmi, politikai támogatottságától. A segédanyagok esetében viszont érdemes elgondolkodni azon, hogy mi az oka, hogy ennyire ismeretlenek? Lehetne-e változtatni az ismeretlenségen aktívabb tájékoztató, tudatosságnövelő kampányokkal? Vajon az iskolai dolgozókat lehet-e arra motiválni, hogy ezekben a témákban maguk nézzenek utána a segédanyagoknak, vagy megvan a nyomós oka annak, hogy ezt nem teszik (pl. túl leterheltek, vagy rosszak a tapasztalataik az online található segédanyagokkal kapcsolatban, mert nem elég könnyen használhatóak)? Mindenesetre úgy látjuk, mindenképpen helye van a segítségnek, méghozzá úgy, hogy a segédanyagokat és a képzéseket minél könnyebben elérhető formában vigyük közel és tegyük láthatóvá az iskolai dolgozók számára.

Fő problémák és szükségletek

Azt, hogy mik lehetnek a legfőbb problémák és szükségletek a zaklatás és kirekesztés megelőzésében és kezelésében, a válaszok alapján a következőképpen ragadtuk meg:

Az egyik – talán legnehezebben megoldható és legalapvetőbb – problémának az tűnt, hogy a válaszadók többségénél **hiányzik az iskolaközösség egyetértése, összefogása,** illetve az, hogy legalább a(z általános) zaklatással-bántalmazással kapcsolatban egy nézőpontra legyenek az iskolaközösség különböző szereplői. Erre abból következtethetünk, hogy a szöveges válaszokban gyakori volt a szülői példára vagy a kollégák hozzáállására panaszkodó megjegyzés, illetve a szükségletekre vonatkozó kérdésnél is sokan jelölték be, hogy **a sikeres fellépéshez szükségük lenne a szülők elköteleződésére (55%) és a saját kollégáik elköteleződésére is (44%).**

Ahogy korábban írtuk, a zaklatás és kirekesztés elleni fellépés akkor a leghatékonyabb, ha az intézményi szintű és rendszerszintű. Mindez pedig nem működik az egész iskola bevonódása nélkül. Csak akkor lehet sikeres intézkedéseket és szabályzatokat, eljárásrendeket létrehozni, ha ezeknek az elkészítésébe be tud kapcsolódni minden fontos szereplő, és ha ezeket mindenki ismeri, elfogadja és alkalmazza.

Sokan gondolják úgy, hogy **szakmai segítségre lenne szükség** az iskolai zaklatás sikeres kezeléséhez: a válaszadók 46 %-a iskolai zaklatással kapcsolatos képzéseken venne részt, 59 %-uk pedig igénybe venné szakemberek és civil szervezetek segítségét (is).

A kisebbségekkel kapcsolatos képzéseken való részvételt és a segédanyagokat kevesebben találták szükségesnek (25% és 31%), utóbbiak közül azokat, amelyeket felsoroltunk a kérdőívben, nem is sokan ismerik. **Pedig a kisebbségekkel kapcsolatos tudás és ismeretek (illetve ezek beépítése a szabályzatokba és a tananyagba) kifejezetten fontos lehet az előítéletes alapú zaklatás megelőzéséhez és kezeléséhez.** Ezek segítségével lehetne igazán nyitott iskolát kialakítani, ahol kisebbséghez tartozni nem „ciki”, és nem is tabu. A segédanyagok pedig igen sokféle módon tudják támogatni a tanárok munkáját. Összegyűjtik a zaklatással és kezelésével kapcsolatos elméleti tudnivalókat, kisebbségekről tájékoztatnak kifejezetten iskolai közegben, vagy éppen iskolai dokumentumok megalkotásában segítenek (pl. mintaszabályzatokkal, zaklatásbejelentőlap-mintákkal). Hozzáférhető módszertani útmutatók is, továbbá óratervek, gyakorlatok, ötletek különféle korosztályoknak a zaklatás és a kirekesztés témájának feldolgozásához. Tény, hogy rengeteg pedagógus nem kapta meg a tanárképzés során azokat az ismereteket, amelyek ezekben a témákban segítenék a munkájukat, és a különféle továbbképzéseknek is limitált a kapacitása, hatása. Ám az internetre feltöltött segédanyagokhoz szinte bárki hozzá tudna férni, és fel tudná használni őket a saját intézménye szükségleteihez igazítva. Lehetséges, hogy itt érdemes szem előtt tartani azt, amit több válaszadó jelzett: a tanárok rendkívül túlterheltek és nem kapnak elég támogatást. Valószínűleg ez is akadály lehet az önképzésnek.

A digitális tanrend tapasztalatai nyilvánvalóvá tették, hogy az oktatási rendszer minden résztvevőjének segítségre lenne szüksége (az online zaklatás jelenségétől függetlenül is): a válaszadók nagy része szerint **a családoknál hiányoztak az online tanuláshoz szükséges fizikai és tárgyi feltételek, valamint az online kompetenciák is.** Ők maguk az előbbieken kívül pedig az **online tanmenetek, gyakorlatok, eszközök** hiányát sínylették meg leginkább.

Úgy láttuk, a digitális tanrend alatt a válaszadók elszakadtak a diákjaiktól, és **nagy részüknek nem volt támpontja ahhoz, hogy meg tudja ítélni, az általuk tanított közösségekben mennyire volt jellemző a zaklatás.** Ezért nagy szükség lenne arra, hogy az iskolai dolgozók **hasznos tudást szerezzenek**

általánosságban a diákok által használt online felületekről és az online zaklatás és bántalmazás jelenségéről. Igény lenne továbbá olyan, könnyen alkalmazható **e-learning anyagokra,** amelyek segíthetik az online közösségépítést (pl. online osztályfőnöki órákon), és a cyberbullyingról való beszélgetést, közös tanulást. Bár a kitöltők nagy része szerint lehet és kell a digitális tanrend alatt is foglalkozni a zaklatás és kirekesztés témáival, a többségüknek nem volt módja beépíteni ezeket a saját óráikba, ezért **szükség lenne megfelelő eszközökre: kisfilmekre, applikációkra, játékokra** – akár tanári vagy szülői útmutatókkal, feldolgozási javaslatokkal kiegészítve.

Mindezek fényében összefoglaljuk pár vázlatpontban, hogy kérdőívünk eredményeinek tükrében mire lenne szüksége az iskoláknak, iskolai dolgozóknak – sőt, a szülőknek is – a békés, nyitott, elfogadó iskolai közeg kialakításához.

Civil szervezetek, oktatási szakemberek hatáskörében:

- szemléletformáló, ismeretterjesztő kampány az előítéletes alapú iskolai zaklatásról – iskolai dolgozóknak és szülőknek is;
- kampány az iskolai zaklatás megelőzésének és kezelésének intézményi feltételeiről – iskolai dolgozóknak és szülőknek is;
- segédanyagok, videók, e-learning anyagok készítése, széleskörű terjesztése ÉS segítségnyújtás a használatukban.

Iskolavezetői hatáskörben:

- felmérés készítése arról, mik a szükségletei az iskolaközösségnek a zaklatás és kirekesztés megelőzése, visszaszorítása érdekében;
- az iskolaközösség tagjai (illetve igény szerint külsős szakértők, tanácsadók) közti egyeztetés kezdeményezése és lebonyolítása arról, hogy hogyan lépjenek fel intézményként a kirekesztés és zaklatás ellen;
- új, a közösség által jóváhagyott intézkedések, szabályok bevezetése, esetleg felelősök vagy munkacsoportok kijelölése a zaklatás és kirekesztés ellen.

Iskolafenntartói hatáskörben:

- az iskolaközösségek szükségleteinek megismerése, és az iskolavezetés és iskolai dolgozók támogatása a kirekesztés és zaklatás elleni munkájukban;
- különböző jó gyakorlatok (pl. resztoratív technikák, sokszínűséggel kapcsolatos témahetek) bevezetésének promotálása, támogatása.

Szakpolitikai hatáskörben:

- szakpolitikai elköteleződés és a társadalom érzékenyítése a sokszínű, nyitott, békés iskolával kapcsolatban.

A tanárképző intézmények, egyetemek, főiskolák hatáskörében:

- kötelezően elvégzendő kurzusok az iskolai zaklatásról és a kisebbségeket érő kirekesztésről minden olyan szakon, ahol a végzett hallgatók gyerekekkel és fiatalokkal fognak foglalkozni.

Melléklet: A kérdőív

Iskolai zaklatás és kirekesztés - szakemberek tapasztalatai a 2019/20-as tanévben

A Háttér Társaság által koordinált Sokszínűség Oktatási Munkacsoport (www.sokszinusegoktatas.hu, <https://www.facebook.com/sokszinuseg/>) azért indította útjára az alábbi kérdőívet, hogy feltérképezze a pedagógusok, iskolapszichológusok, iskolai szociális segítők és más iskolai dolgozók általános és járványhelyzet alatt megélt tapasztalatait és szükségleteit az iskolai zaklatás és kirekesztés megelőzésével, kezelésével kapcsolatban. A kérdőív során gyakran használjuk az iskolai (vagy kortárs) zaklatás és bántalmazás kifejezést. Ez alatt olyan, diákok között előforduló szóbeli, fizikai, kapcsolati, társas viszonyokat érintő, illetve internetes megnyilvánulásokat értünk, amelynek célja egy-egy diák vagy diákok egy csoportjának megalázása, megfélemlítése, kirekesztése. Iskolai zaklatás a diákokat számos okból érheti. A zaklatásnak egy speciális típusa az, amikor a diákot valamely tulajdonsága, társadalmi csoporthoz tartozása (pl. vallása, etnikai hovatartozása, nemi identitása vagy szexuális irányultsága) miatt éri zaklatás. Az ilyen típusú zaklatásra előítéletes alapú vagy kisebbségi diákok elleni zaklatásként hivatkozunk a kérdőívben.

A kérdőív kitöltése önkéntes és anonim; a kitöltés kb. 15 percet vesz igénybe.

Hozzájárul a kutatásban való részvételhez?

- Igen
- Nem

A) Általános tapasztalatok

Az alábbi kérdések a 2019/2020-as tanévre vonatkoznak, a járványhelyzet előtti időszakra.

1) Milyen gyakran történt a diákok között szóbeli zaklatás? (Pl.: becsmérlő megjegyzések, fenyegetés)

- Nagyon gyakran
- Gyakran
- Időnként
- Ritkán
- Soha
- Nem tudom

2) Milyen gyakran történt a diákok között fizikai zaklatás? (Pl.: lökdösés, falhoz szorítás)

- Nagyon gyakran
- Gyakran
- Időnként
- Ritkán
- Soha
- Nem tudom

3) Milyen gyakran történt a diákok között kapcsolati zaklatás? (Pl.: kiközösítés, pletykák terjesztése)

- Nagyon gyakran
- Gyakran
- Időnként
- Ritkán
- Soha
- Nem tudom

4) Milyen gyakran történt a diákok között internetes zaklatás? (Pl.: kibeszélés online felületeken, kínos kép terjesztése)

- Nagyon gyakran
- Gyakran
- Időnként
- Ritkán
- Soha
- Nem tudom

5) Milyen gyakran volt példa az alábbi csoportokkal kapcsolatos, de nem konkrét személyek ellen irányuló előítéletes megnyilvánulásra a diákok részéről (pl. előítéletes megjegyzés, szitokszóként való használat, falfirkák formájában)? (1-5)

Romákkal kapcsolatban

- Nagyon gyakran
- Gyakran
- Időnként
- Ritkán
- Soha
- Nem tudom

LBMTQI (leszbikus, meleg, biszexuális, transznemű, queer vagy interszex) emberekkel kapcsolatban

- Nagyon gyakran
- Gyakran
- Időnként
- Ritkán
- Soha
- Nem tudom

Zsidókkal kapcsolatban

- Nagyon gyakran
- Gyakran
- Időnként
- Ritkán
- Soha
- Nem tudom

Más országból bevándorolt vagy menekült emberekkel kapcsolatban

- Nagyon gyakran
- Gyakran
- Időnként
- Ritkán
- Soha
- Nem tudom

Testi vagy értelmi fogyatékossgal élőkkel kapcsolatban

- Nagyon gyakran
- Gyakran
- Időnként
- Ritkán
- Soha
- Nem tudom

Nőkkel kapcsolatban

- Nagyon gyakran
- Gyakran
- Időnként
- Ritkán
- Soha
- Nem tudom

6) Milyen gyakran volt példa az alábbi csoportokhoz tartozó (vagy csoporthoz tartozónak vélt) diákok ellen irányuló előítéletes megnyilvánulásra vagy zaklatásra a diákok részéről (akár szóbeli, akár fizikai zaklatás vagy bántalmazás formájában)? (1-5)

Romákkal kapcsolatban

- Nagyon gyakran
- Gyakran
- Időnként
- Ritkán
- Soha
- Nem tudom

LBMTQI (leszbikus, meleg, biszexuális, transznemű, queer vagy interszex) emberekkel kapcsolatban

- Nagyon gyakran
- Gyakran
- Időnként
- Ritkán
- Soha
- Nem tudom

Zsidókkal kapcsolatban

- Nagyon gyakran
- Gyakran
- Időnként
- Ritkán
- Soha
- Nem tudom

Más országból bevándorolt vagy menekült emberekkel kapcsolatban

- Nagyon gyakran
- Gyakran
- Időnként
- Ritkán
- Soha
- Nem tudom

Testi vagy értelmi fogyatékossgal élőkkel kapcsolatban

- Nagyon gyakran
- Gyakran
- Időnként
- Ritkán
- Soha
- Nem tudom

Nőkkel kapcsolatban

- Nagyon gyakran
- Gyakran
- Időnként
- Ritkán
- Soha
- Nem tudom

7) Általában honnan értesült arról, ha zaklatás, bántalmazás vagy kirekesztés történt a diákok között az intézményben?

- Szem- vagy fültanúja volt az esetnek
- Kolléga jelezte
- Diákok jelezték
- Érintett jelezte
- Szülő jelezte
- Pszichológus vagy iskolai szociális segítő jelezte
- Egyéb, éspedig:

8. Mennyire tartja intézményét felkészültnek az iskolai zaklatás megelőzésére és kezelésére?

- Egyáltalán nem tartom felkészültnek
- Inkább nem tartom felkészültnek
- Inkább felkészültnek tartom
- Teljesen felkészültnek tartom

9. Mennyire sikeresen kezelte intézménye az Ön megítélése szerint az elmúlt évben történt iskolai zaklatásos vagy bántalmazásos eseteket?

- Többnyire sikeresen kezelte
- Van, amit sikeresen kezelt, van, amit nem
- Inkább sikertelennek érzem az esetek kezelését
- Nem tudom, nem vettem részt benne
- Nem volt ilyen eset

10) Mennyire tartja fontosnak, hogy az iskola intézményként fellépjen a kisebbségeket érő iskolai zaklatás visszaszorítása érdekében?

- Egyáltalán nem tartom fontosnak
- Inkább nem tartom fontosnak
- Inkább fontosnak tartom
- Nagyon fontosnak tartom

11) Az Ön intézményében jelen vannak-e az előítéletes alapú zaklatás és bántalmazás elleni fellépés elemei közül az alábbiak? (Többet is megjelölhet!)

- Az iskolai vezetés egyértelmű elköteleződése a zaklatás ellen
- Intézményi felelős(ök) kijelölése
- A zaklatásos incidensek regisztrálása
- Eljárásrend a zaklatásos incidensek kivizsgálására és kezelésére
- A kisebbségekkel, társadalmi csoportokkal kapcsolatos ismeretek integrálása a tananyagba
- Érzékenyítő foglalkozások tartása kisebbségi szervezetek bevonásával
- Zaklatásellenes, érzékenyítő, közösségépítő programok (pl. témahetek)
- Tanárok, iskolai személyzet célzott felkészítése, továbbképzése
- Egyéb, éspedig:

12) Az Ön megítélése szerint mi az, amire iskolájának és kollégáinak szüksége lenne ahhoz, hogy hatásosabban tudjanak fellépni az iskolai zaklatás és kirekesztés ellen, de nem elérhető? (Többet is megjelölhet!)

- Az iskolafenntartó támogatása
- Az iskolavezetés támogatása
- A kollégák elköteleződése
- A szülők elköteleződése
- Részvétel képzésen (a zaklatás kezeléséről)
- Részvétel képzésen (kisebbségekről)
- Segédanyagok és eszközök (pl. elméleti és gyakorlati útmutatók a zaklatásról, kirekesztésről, kisebbségekről) online formában
- Segédanyagok (pl. elméleti és gyakorlati útmutatók a zaklatásról, kirekesztésről, kisebbségekről) nyomtatott formában
- Szakemberek és/vagy civil szervezetek segítsége (pl. konzultációk, előadások, foglalkozások formájában)
- Egyéb, éspedig:

13) Hallott-e az alábbi programokról, szervezetekről, és ismeri-e a munkájukat, tevékenységüket?

Sokszínűség Oktatási Munkacsoport (Iskolai Sokszínűség Hete)

- Hallottam róla, és ismerem a munkáját
- Hallottam róla, de nem ismerem a munkáját
- Nem hallottam róla

Békés Iskolák

- Hallottam róla, és ismerem a munkáját
- Hallottam róla, de nem ismerem a munkáját
- Nem hallottam róla

Civil Kurázi

- Hallottam róla, és ismerem a munkáját
- Hallottam róla, de nem ismerem a munkáját
- Nem hallottam róla

EJHA - Emberi jogi nevelők hálózata

- Hallottam róla, és ismerem a munkáját
- Hallottam róla, de nem ismerem a munkáját
- Nem hallottam róla

Emberség Erejével

- Hallottam róla, és ismerem a munkáját
- Hallottam róla, de nem ismerem a munkáját
- Nem hallottam róla

Amnesty International Magyarország

- Hallottam róla, és ismerem a munkáját
- Hallottam róla, de nem ismerem a munkáját
- Nem hallottam róla

Melegség és Megismerés

- Hallottam róla, és ismerem a munkáját
- Hallottam róla, de nem ismerem a munkáját
- Nem hallottam róla

Haver Zsidó Informális Oktatási Alapítvány

- Hallottam róla, és ismerem a munkáját
- Hallottam róla, de nem ismerem a munkáját
- Nem hallottam róla

UCCU Roma Informális Oktatási Alapítvány

- Hallottam róla, és ismerem a munkáját
- Hallottam róla, de nem ismerem a munkáját
- Nem hallottam róla

Adj Egy Ötöst!

- Hallottam róla, és ismerem a munkáját
- Hallottam róla, de nem ismerem a munkáját
- Nem hallottam róla

Hintalovon Gyermekjogi Alapítvány

- Hallottam róla, és ismerem a munkáját
- Hallottam róla, de nem ismerem a munkáját
- Nem hallottam róla

Kék Vonat Gyermekkrízis Alapítvány

- Hallottam róla, és ismerem a munkáját
- Hallottam róla, de nem ismerem a munkáját
- Nem hallottam róla

Háttér Társaság

- Hallottam róla, és ismerem a munkáját
- Hallottam róla, de nem ismerem a munkáját
- Nem hallottam róla

Társaság a Szabadságjogokért

- Hallottam róla, és ismerem a munkáját
- Hallottam róla, de nem ismerem a munkáját
- Nem hallottam róla

MONDO

- Hallottam róla, és ismerem a munkáját
- Hallottam róla, de nem ismerem a munkáját
- Nem hallottam róla

14. Használta-e valaha az alábbi kiadványokat, segédanyagokat?

- A Sokszínűség Oktatási Munkacsoport tanári kézikönyvei és videói (link)
- Az EJHA óraterv-gyűjteménye (link)
- Kompaszz kézikönyv (link)
- Kiskompasz kézikönyv (link)
- A Stop Hate Speech feladatgyűjteményt (link)
- A KIVA program oktatási anyagait
- Az Enable program oktatási anyagait (pl.: link)
- Még mindig tabu? LMBT személyek az iskolában (link)
- MONDO segédanyagai (link)

B) Járványhelyzet alatti tapasztalatok

Az alábbi kérdések a veszélyhelyzet elrendelése, az online tanrend bevezetése óta eltelt időszakra vonatkoznak.

1) Megítélése szerint intézménye mennyire hatékonyan és sikeresen tudott átállni digitális tanrendre a járványhelyzetben év végére?

- Egyáltalán nem volt sikeres az átállás.
- Inkább nem volt sikeres az átállás.
- Az átállás sikeres is volt meg nem is.
- Inkább sikeresnek ítélem az átállást.
- Teljesen sikeresnek ítélem az átállást.
- Nem tudom megítélni.

2) Ön szerint mi okozta / okozza a legnagyobb nehézséget az átállásban? (Maximum 2 választ jelöljön meg: azokat, amelyek a legnagyobb nehézséget jelentették.)

- Technikai, gyakorlati feltételek hiányoznak a tanulók otthonában (pl. megfelelő eszközök, internet, tanulásra alkalmas tér)
- Technikai feltételek hiányoznak a pedagógusok otthonában (pl. megfelelő eszközök, internet, munkára alkalmas tér)
- Digitális és infokommunikációs kompetenciák hiánya a tanulóknál és szüleiknél (pl. hiányzik a programok kezelésének, működésének ismerete)
- Digitális és infokommunikációs kompetenciák hiánya a pedagógusoknál (pl. hiányzik a programok kezelésének, működésének ismerete)
- A tantárgyi céloknak és tananyagnak megfelelő online tanmenet vagy jó gyakorlatok hiánya

Egyéb, éspedig:

3) Ön szerint mennyire gyakran történt olyan, hogy egyes diákok a digitális tanrend alatt is zaklatás (cyberbullying), kirekesztés áldozatává váltak online platformokon?

- Nagyon gyakran
- Gyakran
- Időnként
- Ritkán
- Soha
- Nem tudom

4) Ön szerint azok a diákok, akik a tanév során zaklatás áldozatává váltak az Ön iskolájában, az online tanrend alatt milyen mértékben vannak kitéve további zaklatásnak?

- Kevésbé, mint általában
- Ugyanannyira, mint általában
- Jobban, mint általában
- Nem tudom

5) Ha tud arról, hogy van olyan diákja, aki online zaklatás áldozata, azt honnan tudja?

- Nem tudok róla.
- Az áldozat mondta el vagy írta meg.
- Más diák mondta el vagy írta meg.
- Tanúja voltam (hallottam vagy láttam, hogy valakit zaklatnak vagy kirekesztenek valamilyen online platformon)
- Szülőktől tudom
- Egyéb

6) Mennyire tartja fontosnak, hogy az online oktatás során is foglalkozzanak az osztályok, csoportok olyan témákkal, mint a kisebbségek, a kirekesztés illetve az előítéletes alapú zaklatás, bántalmazás?

- Egyáltalán nem tartom fontosnak
- Inkább nem tartom fontosnak
- Inkább fontosnak tartom
- Nagyon fontosnak tartom

7) Az online oktatás során foglalkozott-e Ön az alábbi témákkal (akár külön foglalkozás keretében, akár tananyagba beépítve):

Kisebbségek, sokszínűség?

- Igen
- Nem

Kirekesztés, iskolai zaklatás, bántalmazás?

- Igen
- Nem

8) A kirekesztés, sokszínűség és/vagy előítéletes alapú zaklatás témájának feldolgozására milyen típusú feladatokat és eszközöket tart leghasznosabbnak az online oktatás során? (Többet is megjelölhet!)

- Online játékok, alkalmazások használata egy-egy témához
- Műalkotás létrehozása (pl. videó, kollázs) az adott témában
- Kisfilmek megtekintése, feldolgozása előszóban vagy írásban
- Újságcikkek elolvasása, feldolgozása
- Online vita, disputa
- Frontális előadás
- Egyéb, éspedig:

9) Kérjük, ide írja le, ha van olyan fontos észrevétele, tapasztalata az iskolai, előítéletes alapú zaklatással vagy kirekesztéssel kapcsolatban, amit szívesen megosztana, de a fenti kérdések nem érintették:

C. Alapadatok

Milyen beosztásban dolgozik iskolában/diákokkal?

- Pedagógus - szaktanár
- Pedagógus - intézményvezető
- Iskolapszichológus
- Iskolai szociális segítő
- Iskolai védőnő
- Kollégiumi nevelőtanár
- Nem dolgozom iskolában/diákokkal
- Egyéb, éspedig:

Hány éve dolgozik oktatási területen diákokkal/iskolában?

A diákok mely csoportjával foglalkozik elsősorban jelenlegi munkája során?

- Általános iskolásokkal
- Szakközépiskolásokkal
- Szakgimnazistákkal
- Gimnazistákkal
- Vegyes

Milyen fenntartású intézményben dolgozik jelenleg?

- Állami
- Egyházi
- Alapítványi / magán

Körülbelül hány tanuló jár az intézménybe?

- Kevesebb, mint 200
- 201 és 500 között
- 501 és 1000 között
- 1001 és 1500 között
- 1500-nál több

Hol van a jelenlegi intézménye?

- A fővárosban
- Megyeszékhelyen
- Városban
- Községben
- Faluban

Melyik megyében van jelenlegi intézménye?

- Budapest
- Bács-Kiskun
- Baranya
- Békés
- Borsod-Abaúj-Zemplén
- Csongrád
- Fejér
- Győr-Moson-Sopron
- Hajdú-Bihar
- Heves
- Jász-Nagykun-Szolnok
- Komárom-Esztergom
- Nógrád
- Pest
- Somogy
- Szabolcs-Szatmár-Bereg
- Tolna
- Vas
- Veszprém
- Zala

Felhasznált és ajánlott irodalom

Kutatások vagy elméleti anyagok:

Béres-Deák – Bognár – Boros – Daróczy – Dombos – Liska – Majoros: *Útmutató az előítéletes alapú iskolai zaklatás megelőzéséhez és kezeléséhez.*

A Háttér Társaság, a Romaversitas Alapítvány, a Társaság a Szabadságjogokért és a Tett és Védelem Alapítvány kiadványa. Budapest, 2016. http://iskolaizaklatas.hu/sites/default/files/iskolaizaklatas_utmutato.pdf

Támogató barátok, tehetetlen intézmények. Az LMBTQI diákok iskolai tapasztalatai Magyarországon az Országos Iskolai Környezet Kutatás alapján.

A Háttér Társaság kutatási jelentése 2019. <https://hatter.hu/sites/default/files/dokumentum/kiadvany/iskolai-kutatasi-jelentes-online.pdf>

Az EJHA gyorsjelentése az emberi jogi nevelés helyzetéről 2018-ban

<http://ejha-halozat.hu/index.php/2018/09/25/elkeszult-az-emberi-jogi-neveles-2018-gyorsjelentese/>

Dósa Judit: *És te tudod, mi az a bullying?*

ELTE Online <https://elteonline.hu/tudomany/2018/10/10/es-te-tudod-mi-az-a-bullying/>

Oktatási anyagok:

Oktatási segédlet a zsidó és roma közösségekről.

Haver Informális Zsidó Oktatási Alapítvány és az Uccu Roma Informális Oktatási Alapítvány kiadványa http://zsidosag.haver.hu/wp-content/uploads/2018/06/HAYER_UCCU_glosszarium.pdf

LMBT érzékenyítő képzés oktatási anyag.

Háttér Társaság, 2010. <http://melegsegesmegismeres.hu/kepzesi/lmbt-erzeke-nyito-kepzes-oktatas.pdf>

Rédai Dorottya – Kövesi Györgyi: *Még mindig tabu? LMBT személyek az iskolában – oktatási segédanyag.*

Budapest: Labrisz Leszbikus Egyesület, 2018. https://labrisz.hu/content/_common/attachments/file18.pdf

KOMPASZ – *Kézikönyv a fiatalok emberi jogi képzéséhez.* https://www.sos.hu/wp-content/uploads/sites/6/2018/01/Kompasz_Kezikonyv_a_fiatalok_emberi_jogi_kepzese-hez.pdf

Kiskompasz – Kézikönyv a gyermekek emberi jogi neveléséhez. <https://rm.coe.int/2009-compasito-hu-with-cover/168075abf6>

A Keep Calm & Stop Hate Speech elnevezésű projekt feladatgyűjteménye. https://szubjektiv.org/wp-content/uploads/2017/07/Stop-HateSpeech-feladatgyujtemeny_teljes_ve%CC%81gleges.pdf

Sokszínűség: Érzékenyítő gyakorlatok gyűjteménye. Pécsi Tudományegyetem, 2018. <https://www.befogadoegyetem.eu/l/sokszinuseg-erzeke-nyito-gyakorlatok-gyujtemenye-2018/>

Tanári kézikönyv a Holokauszt témájának feldolgozásához. <http://docplayer.hu/819359-Megkozelitesek-tanari-kezi-konyv-a-holokauszt-temakorenek-feldolgozasahoz.html>

Az EJHA/EjhaCKni módszertani ötlettára emberi jogi nevelőknek. <http://ejha-halozat.hu/index.php/2019/12/04/megjelent-az-ejhackni-modszertani-otlettar/>

Szívdobbanás – Párkapcsolati erőszak nélkül - A fiatalok közti párkapcsolati erőszak megelőzése – kézikönyv iskolai és iskolán kívüli foglalkozásokhoz. Elérhető a NANE honlapján:
<https://nane.hu/wp-content/uploads/Szivdobbanas-1.pdf>

A NEM - Nemi Esélyegyenlőségi Mutató anyagai középiskolák, óvodák és általános iskolák számára:
<http://nem.hu.anthropolis.hu/>

A Sokszerűség Oktatási Munkacsoport eszköztára:
<https://sokszinusegoktatas.hu/eszkoztar>

Hasznos oldalak:

Az Amnesty International Magyarország emberi jogi képzésének oldala:
<https://oktatas.amnesty.hu/>

A Békés Iskolák honlapja:
<http://www.bekesiskolak.hu/>

A Haver Alapítvány honlapja:
<http://haver.hu/>

A Háttér Társaság honlapja:
<https://hatter.hu/>

Hintalovon Gyermekjogi Alapítvány - A Nemecek program oldala:
<https://hintalovon.hu/nemecek/>

A Kék Vonal Gyermekkrízis Alapítvány oldala:
<https://www.kek-vonal.hu/index.php/hu/>

A Melegség és Megismerés honlapja:
<http://melegsegesmegismeres.hu/>

A Menedék Egyesület honlapja:
<https://menedek.hu/>

A MONDO honlapja:
<http://mondo.tasz.hu/>

Az Önállóan lakni - közösségben élni csoport blogja:
<https://onalloanlakni.blog.hu/>

A Sokszerűség Oktatási Munkacsoport honlapja:
<http://sokszinusegoktatas.hu/>

Az Uccu Alapítvány honlapja:
<https://www.uccualapitvany.hu/>

Írta: **Tihanyi Katalin**

A kutatás megvalósításában és a kutatási
jelentés szerkesztésében közreműködött:
Bálint Eszter és Antoni Rita

Kiadja a Háttér Társaság, 2020. december

1136 Budapest, Balzac u. 8-10.
Telefon: (1) 238 0046, (1) 329 2670
Fax: (1) 799 8418
E-mail: hatter@hatter.hu

ISBN 978-615-5707-17-9